

Eskiyeni

ISSN: 1306-6218

e-ISSN: 2636-8536

www.dergipark.gov.tr/eskiyeni

Sayı / Issue: 38 (Mart / March 2019)

Yayıncı / Publisher

Anadolu İlahiyat Akademisi Eğitim ve Yay. Ltd. Şti.
Adına / Owner on behalf of the *Anatolian
Theological Academy* Ankara - TURKEY
Tuncer Namlı
tuncer_namli@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1230-5568

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Prof. Dr. Murat Demirkol
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü., İslami İlimler Fak.
Ankara Yıldırım Beyazıt Univ., Faculty of Islamic Studies
Ankara - TURKEY
mdemirkol@ybu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1770-4288

Editör / Editor

Dr. Abdullah Demir
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü., İslami İlimler Fak.
Ankara Yıldırım Beyazıt Univ., Faculty of Islamic Studies
Ankara - TURKEY
abdemir@ybu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7825-6573

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Tevfik Aksoy
tevfik_aksoy@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-9199-5610

Veri Girişi / Data Entry

Abdullah Yasir Can / Gülnur Yılmaz

Sosyal Medya / Social Media

Kevser Ünlü

Tasarım / Design

FCR Yayın Reklam Tel: (+90 312.310 08 60)

E-Yayın / Electronic Publication

20 Mart / March 2019
www.dergipark.gov.tr/eskiyeni

Basım Tarihi / Date of Publication

20 Mart / March 2019

Basım Yeri / Place of Publication

SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd.Şti.
Kazım Karabekir Cad. Uğurlu İş Merk. No: 97/24
İskitler/ANKARA - TURKEY Tel: 0312.341 00 02

Yönetim Yeri ve Adresi / Executive Office

Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No: 14/2
Ulus-Altındağ/ANKARA - TURKEY
Tel: (+90 312.311 88 00 pbx)
Faks: (+90 312.311 47 89)
e-mail: eskiyenidergi@gmail.com

Alan Editörleri / Section Editors

Felsefe / Philosophy

Dr. Mehmet Murat Karakaya
Ankara Sosyal Bilimler Ü., Dini İlimler Fak.
*Social Sciences University of Ankara, Faculty of Religious
Education* Ankara - TURKEY
karakayamehmetmurat@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2196-6456

Edebiyat / Literature

Dr. Kenan Özçelik
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü., İslami İlimler Fak.
Ankara Yıldırım Beyazıt Univ., Faculty of Islamic Studies
Ankara - TURKEY
ozcelikkenan@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-9255-055X

İngilizce / English

Dr. Mehmet Ata Az
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü., İslami İlimler Fak.
Ankara Yıldırım Beyazıt Univ., Faculty of Islamic Studies
Ankara - TURKEY
mehmetataaz@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8844-8875

Eğitim / Education

Dr. İshak Tekin
Eskişehir Osmangazi Ü., İlahiyat Fak.
Eskişehir Osmangazi Univ., Faculty of Theology
Eskişehir - TURKEY
ishaktekin05@gmail.com
ORCID: 000-0002-3850-5691

Tarih / History

Dr. İlyas Uçar
Kırıkkale Ü., İslami İlimler Fak.
Kırıkkale Univ., Faculty of Islamic Education
Kırıkkale - TURKEY
ilyasucar@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7125-8995

İlahiyat / Religion

Büşra Betül Pınar
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü., İslami İlimler Fak.
Ankara Yıldırım Beyazıt Univ., Faculty of Islamic Studies
Ankara - TURKEY
busrabetulpinar@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0217-8163

Sosyoloji / Sociology

Fatmanur Dikmen
Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fak.
Zonguldak Bülent Ecevit Univ., Faculty of Theology
Zonguldak - TURKEY
fnur227@gmail.com
ORCID: 000-0001-9399-8831

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Özsoy
Goethe Ü. / *Goethe Univ.* - GERMANY
ORCID: 0000-0001-8223-7009

Prof. Dr. Kadir Canatan
İstanbul Sabahattin Zaim Ü.
Istanbul Sabahattin Zaim Univ. - TURKEY
ORCID: 0000-0001-5098-5205

Prof. Dr. Ali Osman Kurt
Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Social Sciences Univ. of Ankara - TURKEY
ORCID: 0000-0003-1459-7832

Prof. Dr. Gürbüz Deniz
Ankara Ü. / *Ankara Univ.* - TURKEY
ORCID: 0000-0002-9651-9645

Prof. Dr. İhsan Toker
Ankara Ü. / *Ankara Univ.* - TURKEY
ORCID: 0000-0001-9033-9910

Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan
Ankara Ü. / *Ankara Univ.* - TURKEY
ORCID: 0000-0001-8065-3156

Prof. Dr. Murat Demirkol
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Ankara Yıldırım Beyazıt Univ. - TURKEY
ORCID: 0000-0002-1770-4288

Dr. Abdullah Demir
Ankara Yıldırım Beyazıt Ü.
Ankara Yıldırım Beyazıt Univ. - TURKEY
ORCID: 0000-0001-7825-6573

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Adnan Demircan
İstanbul Ü. / *Istanbul Univ.* - TURKEY

Prof. Dr. Ali Bardakoğlu
KURAMER - TURKEY

Prof. Dr. Ejder Okumuş
Ankara Sosyal Bilimler Ü.
Social Sciences University of Ankara - TURKEY

Prof. Dr. Fuat Aydın
Sakarya Ü. / *Sakarya Univ.* - TURKEY

Prof. Dr. Hicabi Kırılancık
Ankara Ü. / *Ankara Univ.* - TURKEY

Prof. Dr. İsmail Çalışkan
Ankara Ü. / *Ankara Univ.* - TURKEY

Prof. Dr. Mahmut Aydın
Samsun Ü. / *Samsun Univ.* - TURKEY

Prof. Dr. Mehmet Evkuran
Hitit Ü. / *Hitit Univ.* - TURKEY

Doç. Dr. Hatice Toksöz
Süleyman Demirel Ü.
Süleyman Demirel Univ. - TURKEY

Eskiyeni, Anadolu İlahiyat Akademisi tarafından yayımlanmaktadır.

Eskiyeni is published by Anatolian Theological Academy, Ankara / Turkey.

Eskiyeni, yılda iki kez yayımlanan (20 Mart- 20 Eylül) hakemli bir dergidir

Eskiyeni is a peer-reviewed academic journal issued twice a year (20 March – 20 September).

Eskiyeni; Din, Felsefe, Tarih öncelikli olmak üzere Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarında yapılan akademik çalışmalarını yayımlar.

Eskiyeni; publishes academic studies primarily in the fields of Religion, Philosophy, History and Social Sciences.

Matbu dergiye, abonelik ile erişilebilmektedir. Online dergi açık erişimdir (CC BY NC ND).

Printed version of Eskiyeni can be accessed by subscription. Electronic version of Eskiyeni is an Open Access.

OAI: <http://dergipark.gov.tr/api/public/oai/eskiyeni/>

Abonelik (2 Sayı): 40,00 TL (Şahıs)- Kurumlar: 50,00 TL-Yurt Dışı: 30,00 EURO

Individual Subscription (2 Issues): 40,00 TL - Institutional Subscription: 50,00 TL - 30,00 EURO

Account Information: Anadolu İlahiyat Akademisi, IBAN: TR700020300002027297000004

Dizinlenme Bilgileri / Abstracting and Indexing

CEEOL: Central and Eastern European Online Library Indexing / Start: 01/01/2013 - Sayı / Issue: 26

Kur'an'da Anlatılan Münafık Tipolojilerinin En Belirgin Karakteristik Özellikleri -Nisâ 142-143. Ayetleri Örneği-

Arslan Karaoğlan

Dr., Niđde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi.
Dr., Niğde Ömer Halisdemir University Faculty of Islamic Sciences.
Niğde, Turkey
akaraoglan@ohu.edu.tr
orcid.org/0000-0003-0411-3750

The Most Prominent Characteristics Of Hypocritical Typologies Described in The Qur'an -Example: Nisâ 142-143-

Abstract: In the Qur'an, it is seen that in the context of the beliefs of the interlocutors it is divided into two categories: those who believe and those who deny it. In addition to them, hypocrites who are between faith and denial creates a third group of believe. Hypocrites are the most dangerous enemies in general for the humans and in particular for the Ummah. They try to mislead the individuals and the society in which they are communicating, by painting another part of deception that is a part of their lives.

Inner and outer games were used by hypocrites in order to confuse the virtuous society built by Islam. Both the Qur'an and the Prophet(phub) have attracted attention to these games and those who are common in these malicious activities. In this context, verses between 142-143 from Surah of Nisâ revealed the features of the hypothetical typology from the perspective of revelations.

It have been proven in all respect that they stubbornly fluctuate and mobilize what they desire to achieve social and economical status. They regarded it as legitimate in the hierarchy of achieving what they wanted to see and hear. With the influence of social and cultural factors, their moodiness, revenge feelings, disrespect and many negative behaviors have increased. In essence, hypocritical people have adopted the approach of externally guided religiosity also called "psychological needs religion" or "functional religion". In the focus of this thought, religious values have lost their importance and meanings in the first degree.

Geliş / Received: 14 Şubat / February 2019 **Kabul /Accepted:** 15 Mart / March 2019

Yayın / Published: 20 Mart/March 2019

Atıf / Cite as: Karaoğlan, Arslan. "Kur'an'da Anlatılan Münafık Tipolojilerinin En Belirgin Karakteristik Özellikleri (Nisâ 142-143. Ayetleri Örneği) [The Most Prominent Characteristics Of Hypocritical Typologies Described in The Qur'an (Example: Nisâ 142-143)]". *Eskiyeni* 38 (March 2019): 45-76

Copyright © Published by Anadolu İlahiyat Akademisi / Anatolian Theological Academy

Summary: Islam has gathered people in several groups in terms of belief. The beliefs, temperament and choices of individuals in these groups construct the minds of the group. In other words, the Qur'an divides people into three parts in terms of faith and morality: believer, infidel and hypocritical. Their differences in terms of whether each of them would adopt these values.

Qur'an also gave information about the individual's life and emphasized the deep difference between them in the point of faith. The criterion of Qur'an, which determines the virtue of human beings in terms of faith and deed, draws its attitude on the distinction of "good and bad, "right and wrong", "right (haq) and superstitious". In many verses, these two contrasting distinctions, which are mentioned above, regarding the values of human beliefs and deeds are clearly explained. Both Qur'an and the Prophet have attracted attention to the inner and outer games that are applied to spoil the Islamic life of the Muslim community and those who are partners in these games. The fact that success of human being that comes to the earth to be tested, depends on the his/her importance and sensitivity to the principles of the Qur'an and Sunnah. In this article first, the conceptual framework of the concept of nifak was the conceptual framework of the concept of nifak was first discussed; then the framework of the hypothetical typology was drawn in the context of Nisā 142-143 verses.

Hypocriticals have put their faith into the narrow molds they have created through their indoctrination and conditioning, and from this point they have become a dissident (nifaq) individual. The reason for their pitiful state is that they choose a bad umpire life, which they think will be profitable on their own side by mobilizing their motives of panic defense. It has been proven in all respects that they stubbornly flocked and mobilized what they wished to achieve social and economic status. They deemed it legitimate to get things they wanted to do, see and hear. With the influence of social and cultural factors, their moodiness, revenge feelings, disrespect and many negative behaviors have increased. Briefly hypocritical people have adopted the approach of "externally guided religiosity", also called "psychological needs religious". The religious values at the center of this thought lost their importance and meaning in the first degree.

As a result, according to the Qur'an, it is understood that hypocritical is a concept that has a thical, and believe, dimension. As it is seen that the hypocritical person always have a demanding identity. Hypocriticals, because of their unilateral thinking they do not attempt to any work which don't have personal gain, and they see people as a useful object. When there is something that he does not want as a disturbing result of their interest or, when the objection and reaction comes, they have already forgotten about the service, such as the labor given, the kindness, the reverence and the respect given. The main theme of the this work Nisā 142-143. verses is to focus on hypocriticals' characteristics such as trying to deceive God being bothered to the prayer, showing off people, little to remember God and stop faltering in the middle of the hypocrisy.

Negative behaviors and habit of that have of these behavior temperament of these behaviors may cause individuals to instrumentalization and to objectify

the phenomenon of religion, rather than as a subject that determines the phenomenon of life. In this case, religion becomes the instrument of all kinds of worldly interests, capital, imperial tendencies. On the other hand, Muhāsibī, who speaks about the five forms of the reflection of the sense of rhyme, lists them as giving the religiosity to relations with body, appearance, words, deeds and social environment. Vanity is made in many different ways, but the common feature is the desire to gain benefit among people, to achieve glory and fame under the image of piety or honesty. Pharisee people who seem to like the people they do not like, who caress and praise others and by doing so trying to take advantage of it, can be seen commonly around.

Hypocriticals have remained inadequate in making a sound and firm decision; sometimes they preferred the side of faith, sometimes the blasphemy. Since their beliefs are weak, unfounded and unstable- they easily change their direction. The timid and baffled attitude of not being based on a trustworthy principle and having not decided on any firm thoughts and beliefs is a distinct psychological state that reflects the character of hypocriticals. Hypocriticals have a tendency to oblige / obscure the boundaries of many religious values; have refuted their minds and hearts with two-faced chains and they have attracted to the fact of utilitarianism.

Keywords: Tafsīr, Qur'an, Faith, Hypocrisy, Deception, Religion Values

Kur'an'da Anlatılan Münafık Tipolojilerinin En Belirgin Karakteristik Özellikleri -Nisâ 142-143. Ayetleri Örneği-

Öz: Kur'an-ı Kerim'de muhataplar inançları bağlamında iman edenler ve inkâr edenler şeklinde iki kategoriye ayrıldığı, buna ek olarak iman ile inkâr arasında yer alan münafıkların da üçüncü bir inanç grubunu oluşturduğu görülmektedir. Genelde insanların özelde ümmetin en tehlikeli düşmanları münafıklardır. Onlar, yaşamlarının bir parçası olan aldatma eylemini bir başka renge boyamak suretiyle iletişim halinde olduğu bireyleri ve toplumu yanıltmaya çalışır. İslam'ın inşa ettiği erdemli toplumu karıştırmak için başvurdukları içe ve dışa yönelik oyunlarına, bu oyunlara ortak olanlara hem Kur'an hem de Hz. Peygamber (a.s.) dikkat çekmiştir. Bu çerçevede Nisâ 142-143. ayetleri perspektifinden münafık tipolojisinin özellikleri ortaya konmuştur.

Münafıklar, her açıdan ispat edilmiştir ki sosyal ve ekonomik statüye erişmek için arzuladıkları şeyleri inatçı bir şekilde dalgalandırmış ve harekete geçirmişlerdir. Yapmak, görmek ve işitmek istedikleri şeyleri elde etme hiyerarşisinde her yolu meşru saymışlardır. Sosyal ve kültürel faktörlerin etkisiyle Müslümanlara karşı huysuzlukları, intikamcılık duyguları, saygısızlıkları ve buna bağlı birçok olumsuz davranımları artmıştır. Sözün özü münafık insanlar, "psikolojik ihtiyaçları dini" veya "fonksiyonel din" olarak da isimlendirilen dış güdümlü dindarlık yaklaşımını benimsemişlerdir. Bu düşüncenin odağında dinî değerler birinci derecede önemini ve anlamını yitirmiştir.

Özet: İslâm dini insanları inanç bağlamında birkaç grupta toplamıştır. Bu gruplarda yer alan bireylerin inanç, mizaç ve seciyeleri, grubun zihin dünyasını inşa

etmektedir. Bir başka ifadeyle Kur'an insanları iman ve ahlâk açısından mümin, kâfir ve münafık olmak üzere üç kısıma ayırmış, her birinin bu değerleri benimseyip benimsememeleri bakımından farklılıklarına işaret etmiştir.

Ayrıca O, bireyin sahip oldukları yaşama ilişkin bilgiler vermiş ve inanç noktasında aralarındaki derin farklılığa vurgu yapmıştır. Kur'an'ı Mübin'e göre insanın iman ve amel bakımından erdemli oluşunu belirleyen kriteri, "iyi ve kötü", "doğru ve yanlış", "hak ve batıl" ayırımında onun ortaya koyduğu tavrı belirlemiştir. Birçok ayetlerde insanın inanç ve amel çerçevesinde ahlâkî değerlerine yönelik yukarıda zikri geçen bu iki zıt ayırım net olarak anlatılmaktadır. İslam toplumunun gerçekleştirdiği İslam hayatı karıştırmak için başvurdukları ie ve dışa yönelik oyunlarına, bu oyunlara ortak olanlara hem Kur'an hem de Hz. Peygamber (a.s.) dikkat çekmiştir. Sınanmak üzere yeryüzüne gelen insanın bu süreci başarılı ve faydalı geçirmesi onun Kur'an ve sünnetin ilkelerine gösterdiği öneme ve duyarlılığına bağlıdır. Bu makalede, ilk olarak nifak kavramının kavramsal erevesi ele alınmış, sonra Nisâ 142-143. ayetleri bağlamında münafık tipolojisinin erevesi çizilmiştir.

Münafıklar, kendilerine yaptıkları telkinat ve şartlandırmayla inanç dünyalarını, oluşturdukları dar kalıpların içerisine oturtmuşlar ve bu pencereden nifak canlısı birer birey haline gelmişlerdir. Kendilerindeki bu acınacak halin sebebi ise panik savunma güdülerini harekete geçirerek kendi açılarından krl olacağını zannettikleri kötü bir uhrev hayatı tercih etmeleridir. Münafıklar her açıdan ispat edilmiştir ki sosyal ve ekonomik statüye erişmek için arzuladıkları şeyleri inatçı bir şekilde dalgalandırmış ve harekete geçirmişlerdir. Yapmak, görmek ve işitmek istedikleri şeyleri elde etmek için her yolu meşru addetmişlerdir. Sosyal ve kültürel faktörlerin etkisiyle Müslümanlara karşı huysuzlukları, intikamcılık duyguları, saygısızlıkları ve buna bağlı birçok olumsuz davranımları artmıştır. Sözün z münafık insanlar, "psikolojik ihtiyaçlar dini" veya "fonksiyonel din" olarak da isimlendirilen dış güdümlü dindarlık yaklaşımını benimsemişlerdir. Bu düşüncenin odağında dinî değerler birinci derecede önemini ve anlamını yitirmiştir.

Netice olarak Kur'an'a göre nifak/mnafiğin, hem akîdevî (inançsal) hem de ahlâkî boyutu olan bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi münafık kişiler daima talep eden bir kimlik hüviyetine bürünmüşlerdir. Tek taraflı düşündüğünden şahsi kazancı olmayan hiçbir işe teşebbüs etmemiş, insanları kullanışlı bir nesne olarak grmştir. Menfaat dşknlğnn yakıcı sonucu olarak istemediği bir şey olduğunda, itiraz yahut tepki geldiğinde, savunmaya geçmiş, kendisine edilen hizmeti, verilen emeği, yapılan iyiliği, gösterilen hürmeti ve saygıyı çoktan unutmuştur.

Münafık, kişilik açısından kendisini diğerlerinden ayıran net ve derin şahsiyet çizgilerine sahiptir. Kur'an'ın üzerinde durduğu bu karakter özellikleri ikiyüzlülük/çok yüzlülük, inanç noktasında kararsızlık (tezebzüb), korkaklık, yalancılık, kötülük ve bozgunculuğa eğilimlidir. Nifak hastalığı, kişinin düşünce ve tutumlarının toplum ile çelişmesi durumunun doğurduğu korku ve endişeden veya kişinin özel beklenti ve isteklerinden kaynaklanabilir. Bu tutumun sebebi aşırı şüphecilik de olabilir. Münafık, birtakım endişeler sebebiyle sağlıklı bir

tercih yapamayacak, bunun sonucunda da hayatını başka birinin hayatına odaklı biri olarak sürdürmek durumunda kalacaktır. Buraya kadar söylediklerimizi toparlayacak olursak şunları söyleyebiliriz: Münafıklar iç dünyalarında paradoksal bir çıkmazın içindedirler. Ayrıca saygı, ahlâk ve çıkar gütmeme görünümünü altında ikiyüzlülüğü bünyelerinde taşıyan ehli nifak, amacına ermek için dinin meşru saydığı değerleri hiçe sayarak yaradılıştaki hikmet ve gayeyi unutmıştır.

Makalenin ana temasını oluşturan Nisâ 142-143. ayetlerinde “Allah’ı kandırmaya çalışmaları, üşenerek namaza kalkmaları, insanlara gösteriş yapmaları, Allah’ı pek az hatırlamaları ve arada bocalayıp durmaları gibi münafıkların temel özellikleri vardır. Olumsuz davranışlar ve bunların alışkanlık kazanması yahut ahlâk haline gelen negatif eylemler, bir süre sonra bireylerin, din olgusunu, hayat tarzlarını belirleyen bir özne olarak görmesinden öte onu nesneleştirmesine, araç haline getirmesine neden olabilir. Bu durumda din, her türlü dünyevî menfaatin, kapitalin, emperyal eğilimlerin aracı haline gelmiş olur. Buna karşılık riya duygusunun dışa yansımalarının beş şekli söz eden Muhâsibî bunları beden, dış görünüş, söz, amel ve sosyal çevreyle ilişkilere dindarlık süsü verme diye sıralamaktadır. Riya çok değişik şekillerde yapılmakla birlikte, bunlarda ortak özellik, dindarlık veya dürüstlük görüntüsü altında, insanlar arasında çıkar sağlamak, şan ve şöhrete ulaşmak arzudur. Sevmedikleri kişileri seviyormuş gibi görünen, onlara yağ çeken, öven ve böylece menfaat sağlamaya çalışan riyakârlara da bol bol rastlanır.

Münafıklar, özellikle inançla ilgili doğru ve sağlam karar vermede yetersiz bir durum içerisinde kalmışlar, bazen iman tarafını, bazen de küfür yönünü tercih etmişlerdir. İnanç dünyalarını zayıf, temelsiz, kararsız ve istikrarsız düşünce kapladığından ötürü en ufak bir etkilenmede hemen yön değişimine giderler. Güvenilir bir esasa dayanmamış olmanın, herhangi bir düşünce ve inanç üzerinde karar kılamamış olmanın verdiği ürkek ve şaşkınca tavır, münafıkların karakterini yansıtan belirgin bir psikolojik haldir. Münafık, pek çok dinî değer sınırlarını yoklayan/zorlayan bir tutum sergilemiş, zihinlerini ve gönüllerini vurulan ikiyüzlü zincirlerle çürütmüş, faydacılık (utulitarisme) olgusunun cazibesine kapılarak yapının öncüleri olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur’an, İman, Münafık, Aldatma, Dini Değerler

GİRİŞ

İslam insanları inanç bağlamında birkaç grupta toplamıştır. Bu gruplarda yer alan bireylerin inanç, mizaç ve seciyeleri, grubun zihin dünyasını inşa etmektedir. Başka bir deyişle Kur’an insanları iman ve ahlâk açısından mümin, kâfir ve münafık olmak üzere üç kısma ayırmış, her birinin bu değerleri benimseyip benimsememeleri bakımından farklılıklarına işaret etmiştir.¹ Kur’an-ı Mübin’e göre

¹ Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Maturîdî, *Kitâbü’t-Tevhid*, thk. Bekir Topaloğlu, Muhammed Arutşi (İstanbul: İsam Yayınları, 2005), 639; İbrahim H. Karlı, *Vahyin Aydınlığında Yürümek* (Ankara: TDV Yayınları, 2015), 33-34.

insanın iman ve amel bakımından erdemli oluşunu belirleyen kriteri, “iyi vekötü”, “doğru ve yanlış”, “hak ve batıl” ayrımında ortaya koyduğu tavrı belirlemiştir. Birçok ayette² insanın inanç ve amel ölçüğündeahlâkî değerinin derece boyutunu ortaya koyan bu zıt ayrımlar diyalektiği net olarak anlatılmaktadır.³

Kur'an, nazil olduğunda onun ilk muhatapları ona inanmak (iman) ya da inkâr (küfr) etmek şeklinde iki ana duruş sergilemişlerdir. Bu iki tutumun dışın-da faklı bir tavır daha ortaya konmuştur ki, Kur'an, inanmadığı halde inanmış gibi görünmeye, kalbinde dalâlet olduğu halde hakkı ortaya çıkarmamaya, iman belirtileri gösterip içinde küfrü gizlemeye, dıştan mümin görünüp yüreğinde küfrü yaşatmaya nifak⁴ olarak isimlendirmiş, bu halde olanlara da münafık demiştir.⁵

1. KUR'ÂN'DA MÜNÂFIKLAR

Kur'an, birçok ayette⁶ münafıklardan söz etmektedir. Münafık teriminin Kur'an'da kronolojik olarak ilk geçtiği ayet Ankebut Suresindedir. Nitekim “Allah, imana erenlerin de ikiyüzlülerin de kimler olduğunu mutlaka gösterecektir. (el-Ankebut 29/11) ayeti bu gerçeğe işaret etmektedir. Münafık terimi, mecazî olarak da “ikiyüzlü” olan, hayatını içinde bulunduğu şartlarda kendisine pratik yararlar sağlayacak vaadlere göre düzenleyerek manevî ve sosyal yükümlülüklerinden her zaman kolayca sıyrılma yolları arayan bir kişilik yapısını anlatır.⁷

Münafık kavramının türediği nifak kavramı, Kur'an'da üçü kök, ikisi çekimli fiil ve yirmi yedisi münafık şeklinde ve hepsi de çoğul olmak üzere toplamda otuziki defa geçmektedir. Dokuz yerde de münafık erkekler ve münafık kadınlar birlikte zikredilmiştir.⁸ Ayrıca yüce Kur'an'da Münâfikun adlı onbirayetten oluşan müstakil bir sûre de mevcuttur. Konu dağılımı boyutuyla sûreye bakıldığı zaman şunları söylemek mümkündür: İlk sekiz ayeti münafıkların itikadî durumları, psikolojik yapıları ve ahlâkî bozuklukları, toplumsal hayattaki yerleri, hamle ruhundan yoksun yaşadıkları, Hz. Peygamber'e ve müminlere karşı tutumları, ahiretteki konumları ayrıntılı biçimde anlatılmakta, son üç ayeti

² el-Kalem 68/4; en-Nahl 16/90; en-Nisâ 4/36; el-Bakara 2/263; el-Fussilet 41/30,34; el-Maide 5/119; el-Bakara 2/155-156; el-Furkan 25/63; en-Nûr 24/30-31; el-İsrâ 17/26-27.

³ İsmail Karagöz, “Kur'an'ın Anlaşılmasında Kavramların Önemi”, *Diyanet İlmî Dergi* 3 (Temmuz-Ağustos-Eylül1995) 31: 45.

⁴ Ekrem Sağiroğlu, *Kur'an'da İnsan ve Toplum* (İstanbul: Pınar Yayınları, 1993), 189.

⁵ M. Kamil Yaşaroğlu, “Münâfikun”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınlar, 2006), 31: 569.

⁶ en-Nisâ 4/142; el-Ahzab 33/1,48; et-Tevbe 9/69; el-Enfal 8/49; Tahrim 66/9.

⁷ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2000), 550.

⁸ M. Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li Elfâzı'l-Kur'ani'l-Kerîm* (Kahire: Dârü'l-Hadis, 2001), 809.

de bazı uyarılar içermektedir.⁹ Görüldüğü gibi münafık, taşıdığı misyon gereği bulunduğu her yerde yaşadığı ortamın zararına çalışmış ve faydalı olacak hiçbir şeyin savunucusu ve eylemcisi olmamıştır. Ayrıca onlar dünyevî çıkarlarını elde etme ve elde tutma bakımından¹⁰ aynı öbekte yer almada hiç şüphe etmemişlerdir. Samimi Müslüman karşıtı olan münafıkların iyi niyetli olduklarını gösteren en büyük argümantasyonu müminlere karşı “sizinleyiz” diktumu(hükümü) olmuştur.

Netice olarak Kur'an'a göre nifak/münafık, hem akîdevî (inançsal) hem de ahlâkî boyutu olan bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibimünafık kişiler daima talep eden bir kimlik hüviyetine bürünmüşlerdir. Tek taraflı düşündüğünden şahsi kazancı olmayan hiçbir işe teşebbüs etmemiş, insanları kullanışlı bir nesne olarak görmüştür. Menfaat düşkünlüğünün yakıcı sonucu olarak istemediğı bir şey olduğunda, itiraz yahut tepki geldiğinde, savunmaya geçmiş, kendisine edilen hizmeti, verilen emeği, yapılan iyiliği, gösterilen hürmeti ve saygıyı çoktan unutmuştur. Şimdi de konu bağlamında ele alınacak ayetin anlamına yönelik şunları söylemek mümkündür:

2. ÂYETE GENEL BİR BAKIŞ

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُتَالَى يُرَاؤُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا مُدْبِدِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا

“Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun oynamaya kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşe-

⁹ Ferit Aydın, *İslamda İnanç Sistemi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1995), 165; Nifak hareketlerinin ortaya çıkışı, Müslümanların organize bir topluluk ve siyasi bir güç olarak belirlemeye başladığı Medine devrine rastlamaktadır. (Abid Muhammed es-Süfyânî, *Mevkifü'l-Münâfikin mine'l-Muhkemât ve Keyfiyyeti't-Teâmül meabüm fi Ahdi'n-Nebevî* (Mekke, ts.), 64-65; Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 178-179. Ancak nifak hareketinin Mekke döneminde de var olduğu hakkında gelen görüşler ve tartışmaların ayrıntısı hakkında bkz.: Kutbettin Ekinci, “Ankebut Sûresi'nin 11. ayeti Bağlamında Mekke Döneminde Nifak”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Kasım 2015): 14: 277-296. Cemelat Mahmud Nayif el-Ceride, *es-Simatü's-Şahsiyye li'l-Münâfikin fi Davi'l-Kur'ani'l-Kerim ve's-Sünneti'n-Nebevyye* (Gazze, 2010), 21; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkı el-Hanbelî b. Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-Sâlikin beyne Menâzili İyyake Na'büdü ve İyyake Nesteîn, thk.* Muhammed el-Mutasım Billah el-Bagdâdî (Beyrut: Dârü'l-Fikir, 2003),1:365; et-Tevbe 9/66, 74; H. Ahmet Sezikli, “Hz. Peygamber Döneminde Münâfiklar”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV. Yayınları, 2006), 31: 568-569.; Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Devrinde Münâfiklar* (Konya: Esra Yayıncılık,1996), 124; Medine'de Hz. Peygamber (sav)'e ilk karşı çıkanların münafıklar olduğu söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Müri en-Nevevi el-Havrani el-Hizami eş-Şafîi, *el-Minhâc fi Şerhi Sabîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dârü İhyâ't-Türâsi'l-Arabi 1392), 16: 79; Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Müri en-Nevevi el-Havrani el-Hizami eş-Şafîi, *el-Minhâc fi Şerhi Sabîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dârü İhyâ't-Türâsi'l-Arabi, 1392), 16: 79; Muhammed Hüseyin Fadlullah, *Min Vahyi'l Kur'an*, trc. Mehmet Yolcu (İstanbul: Akademi Yayınları, 1989), 1:66-67; Nadire Ahmed Riyad, *Sifâtü'l-Münâfikin fi Davi Sûreti't-Tevbe*, (Riyad: Dârü'l-İhyâ't-Türâsi'l-Arabi,1437), 49.

¹⁰ Seyyid Kutup, *fi Zilali'l-Kur'an* (Kahire: Dârü's-Şuruk, 1992), 1: 38.

nerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler. Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkart) yol bulamazsın.” (en-Nisâ 4/142-143) Bu ayet pasajına bütüncül bakıldığında münafıklar, küfürlerini gizleyip dışsal-görüngüsel (zahiri) mümin görünerek¹¹ Allah'ı aldatma teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlandığı anlaşılır. Onlar gösteriş amaçlı olduğu için namaza üşene üşene kalkar, bunun bir sonucu olarak da Allah'ı az hatırlarlar. İman ile küfür arasında bir o tarafa bir bu tarafa yönelirler.¹² Sapkın bir inancın öznesi olan münafıklar, süregiden fesat bir yapının içerisinde yer almış, bu konuda negatif bir çağır açmış, sahicilikten nasipsiz, karakter yoksunu ve gönülleri sızlatan garip bir profil çizmiştir.

3. ÂYETİN TARİHSEL BAĞLAMAMI

Ayetin sebab-i nüzûlüne gelince tefsir kaynaklarında genellikle şu rivayetler almaktadır: Taberi İbn Cüreyc'den naklen bu ayetin Abdullah b. Übey ve Ebu Âmir b. Numan hakkında nâzil olduğunu zikreder.¹³ Ayetlerin içeriğine ve bağlamına bakıldığında, ayetlerin birinci derecede münafıklar hakkında indiğini söylemek mümkündür.¹⁴

4. MÜNÂFIKLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Genel olarak değerlendirildiğinde çeşitli ayetlerde münafıkların şahsiyetleri, davranış biçimleri ve düşünceleri ele alınmıştır. Sözgelimi Bakara Suresinin 8. ayetinden itibaren onların iki-yüzlülükleri ele alındıktan sonra, bu huylarının nelere malolduğuanlatılmaktadır. Bu bağlamda Kur'an-ı Hâkim onların inkarcı tutumları ve fitrata aykırı davranışlarından dolayı iç dünyalarında meydana gelen anormal psikolojik gelişmelerden bahseder. Kalp katılığı (kasvet), kalp darlığı (dik), zorluk (harec) gibi isimler altında inkârın kâfir bir kalpte meydana getirdiği ruhî hastalıklara dikkat çeker.¹⁵ O halde münafıkların değer noksanlığından doğan çorak bir inanç dünyalarının olduğubuna ilave olarak nitelikli fikirlerden yoksun, kof ve sığ düşüncenin yolunu tercih ettikleri söylenebilir.

¹¹ Celâluddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-Müzbir fî Ulûmi'l-Luġa ve Envâihâ* (Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1987), 1: 301.

¹² Müslim, *Sıfâtü'l-Münâfikun*, 17; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, ts.) 3:1502

¹³ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidî, *Esbâbü'n-Nüzûl* (Beyrut: Dârü'l-Kütüb'l-İlmiyye, ts.), 196.

¹⁴ M. İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadis*, trc. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen (İstanbul: Düşün Yayınları, 2014), 6:228-231; Ebu Muhammed el-Hüseyin el-Begavî, *Mealimü't-Tenzîl* Tah.: Muhammed Abdullah en-Nemir vd. (Riyad: Darü't- Tayyibe, 1997), 6:235; Suyûtî, *ed-Dürrül-Mensur fî't-Te'vili bil-Me'sûr* (Beyrut: Dârü'l-Fikir, ts.), 2:719; Şihabuddin Mahmud Alusî, *Ruhu'l-Meanî*, thk. Ali Abdulbari Atiyye, (Beyrut: Dârü'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1415), 15:141.

¹⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İman Psikolojisi* (İstanbul: Yalnızkurt Yayınları, 1997), 232.

Anlaşıldığı üzere İslâm itikad literatüründe en genel ifadeyle nifak, gizli-den gizliye içten içe inançsızlığı ifade ederken, dil ile iman ikrarında bulunmayı da içermektedir.¹⁶ Bu noktada münafığın bulduğu çare, değerler manzumesinden rahatsızlık duymaksızın ömrünü boş yere tüketir. Ayrıca onun, yanlış bir gayeyi tercihiyle başlayan sürecin sonucunda ortaya çıkan çöküntü, onunkafasını ve gönlünü kirletmiş, içe-dönüşü arzulayan insan kimliğini yok etmiştir.

Münafık, kişilik açısından kendisini diğerlerinden ayıran net ve derin şahsiyet çizgilerine sahiptir. Kur'an'ın üzerinde durduğu bu karakter özellikleri ikiyüzlülük/çok yüzlülük, inanç noktasında kararsızlık (tezebzüb), korkaklık, büyülenme, alaycılık, yalancılık, kötülük ve bozgunculuğa eğilimlidir.¹⁷ Nifak hastalığı, kişinin düşünce ve tutumlarının toplum ile çelişmesi durumunun doğurduğu korku ve endişeden veya kişinin özel beklenti ve isteklerinden kaynaklanabilir. Bu tutumun sebebi aşırı şüphencilik de olabilir. Münafık, birtakım endişeler sebebiyle sağlıklı bir tercih yapamayacak, bunun sonucunda da hayatını başka birinin hayatına odaklı biri olarak sürdürmek durumunda kalacaktır.¹⁸ Buraya kadar söylediklerimizi toparlayacak olursak şunları söyleyebiliriz: Münafıklar iç dünyalarında paradoksal bir çıkmazın içindedirler. Ayrıca saygı, ahlâk ve çıkar gütmeme görünümü altında ikiyüzlülüğu bünyelerinde taşıyan ehli nifak, amacına ermek için dinin meşru saydığı değerleri hiçe sayarak yaradılışındaki hikmet ve gayeyi unutmıştır.

Şimdi de makalenin ana temasını oluşturan Nisâ 142-143. ayetlerinde "Allah'ı kandırmaya çalışmaları, üşenerek namaza kalkmaları, insanlara gösteriş yapmaları, Allah'ı pek az hatırlamaları ve arada bocalayıp durmaları" gibimünafıkların belirtilen temel özellikleri üzerinde durmak istiyoruz.

4.1. Münafıklar Allah'ı Kandırmaya Çalışırlar

Münafıkların en belirgin özelliklerinden biri transandantal ve mutlak varlık olan Allah'ı kandırma teşebbüsleridir. Nitekim Kur'an, münafıkların Allah'ı kandırma girişimlerini "Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir." (en-Nisâ 4/142) ve "Münafıklar, güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar, hâlbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir." (el-Bakara 2/9) ayetleriyle ortaya koymaktadır. Bu ayetlerde geçen aldatma anlamındaki "el-hud'a" kelimesinin anlam derinliğini kavramak için "Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde inandığını söylemeleri" (el-Bakara 2/8) ayetine bakılması gerekir. Yukarıdaki ayetlerde geçen "الأدأغ" kelimesi, hile, tuzak ve riya; zamanı, belayı ve musibet-

¹⁶ Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*, 238. M. Zeki Duman, *Beyânü'l-Hak* (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 3: 345-346; Kurul, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 496.

¹⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İman Psikolojisi* (İstanbul: Yalınzkurt Yayınları, 1997), 242-243.

¹⁸ Muhammed Hüseyin Fadlullah, *Min Vahyi'l-Kur'an*, trc. Mehmet Yolcu (İstanbul: Akademi Yayınları, 1990), 1:80-81; Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İman Psikolojisi*, 239-240.

leri gizleyen kimseye de “hâdi” denir.¹⁹ Ayrıca alışverişte yapılan aldatma ve bir şeyi olduğunun aksine göstererek muhatabı yanıltma manasına geldiği de dikkate alınır²⁰ münafıkların Allah'ı ve müminleri aldatma çabaları daha iyi anlaşılmuş olur.²¹ Bu çerçevede münafıkların zihin ve inanç dünyasını aldatma (hud'a) düşüncesi oluşturmaktadır.

Konu bağlamında ele aldığımız Nisâ Suresi 142. ayetinde geçen “*وَهُوَ خَادِعُهُمْ*”/hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir.” ifadenin anlam örgüsüne ait yer alan başlıca görüşler şunlardır:

1- Onların, Allah'ı, peygamberleri ve dostlarını aldatmak istemelerine karşı, Allah da onları cezalandırmaktadır.²²

2- Allah'ın onlarla alay etmesinden maksat, münafıkların alay etmelerinin karşılığını vermesidir.²³ Burada müşâkele²⁴ bağlamında, benzer lafızla, tamamen farklı mana kastedilmektedir. Konuya ilişkin Taberîlafızlar benzese de manaların farklı olduğunu, ayette bildirilmek istenenin “istihzalarındandolayı, Allah'ın onları cezalandıracağı” olduğunu belirtir. Daha sonra, bu konuda başka ayetlerden örnekler verir. Taberî, müşâkele ifadesi yerine, “lafızlar ittifak etse de manalar muhtelifdir” ifadesini kullanır.²⁵

3- Ayette geçen “*الْخِدَاعُ*” kelimesi aynı zamanda müşareket anlamını da içermektedir. Ayette münafıkların ikiyüzlü davranışları, Allah'a karşı mümin görüntüsünü vermeleri, buna mukabil Allah'ın da onların oyunlarını bozduğunu söylemek mümkündür. Çünkü “*يُخَادِعُونَ*” fiili, “mufaale” babından olduğu için karşılıklı eylemi ifade eder. Ayette bu karşılıklı muamelenin zahiri görüntüsüne işaret edilmiştir.²⁶

¹⁹ Ragıb, *Tefsirü'r-Râğıb el-İsfehâni*, thk. Adil b. Ali eş-Şeddi (Riyad: Külliyyetü'l-Adab, 2003), 1: 133.

²⁰ Askerî, *el-Furûk*, 382.

²¹ Abdullah Yıldız, *Hız. Peygamber ve Gizli Düşmanları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000) 22.

²² Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *El-Hidâye ilâ Bulûğî'n-Nihâye fî İlmî Meâni'l-Kurân ve Tefsîrihî ve Ahkâmihî ve Cümelin min Fünûni Ulâmih*, thk. Şahid el-Buşîhi (y.y.: Mecmûatü Buhusî'l-Kitab ve's-Sünne, 2008), 2: 1505.

²³ Muhammed b. Mustafa b. Muhammed el-Merâğî, *Tefsîrü'l-Merâğî* (Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa, 1946), 5: 187.

²⁴ Müşakale Arap dilindeki söz sanatlarından biridir. Aynı lafzı aynı bağlamda birbirinden tamamen farklı manalarda kullanmak şeklinde tanımlanmıştır. el-Bakara 2/1° ayetinde geçen Allah'ın münafıklarla alay ettiğinden söz edilmektedir.” Alayın Allah'a nisbet edilmesi halinde mana ‘alay edenlerin hak ettikleri cezayı vermek’ olur. Bu ayetin tefsirinde Arapların lisanî örflerine atıfta bulunan Kurtubî (ö. 671/1273) şöyle demiştir: “Araplar bir sözü bir başka sözün karşıtı, cevabı veya cezası olarak zikrettiklerinde aynı şekilde o sözü tekrarlar. İsterse manası farklı olsun.” Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir b. Ferehi'l-Ensâr, *el-Câmi li Ahkâmî'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Burdunî ve İbrahim el-İtifiyyîş (Kahire: Darü'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964), 1: 207.

²⁵ Taberî, *el-Câmiü'l-Beyan fî Te'vili Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (y.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 1:3 03.

²⁶ Muhammed Reşid b. Ali Rıza b. Muhammed, *Tefsîrü'l-Kurâni'l-Azîm (Tefsîrü'l-Menâr)* (Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Ammetü, 1990), 5: 380.

4- Kadı Beydavî her şeyi hakkıyla bilen “Allah’ı aldatmak” diye bir şeyin olamayacağını naklettikten sonra, ayeti şu şekillerde anlamak gerektiğini ifade eder:

a) Burada “يُخَادِعُونَ اللَّهَ” (Allah’ı aldatırlar) ifadesinde bir muzaf hazfedilmiştir. Cümlenin aslı “يُخَادِعُونَ رَسُولَ اللَّهِ” (Allah’ın resulünü aldatırlar) şeklinde dir.

b) “Kim Resulullah’a itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur...” (en-Nisâ 4/80) “Sana biat edenler mutlaka Allah’a biat etmişler...” (el-Fetih 48/10) ayetlerinde Hz. Peygamber (a.s.)’e itaat ve biat etmek, Allah’a itaat ve biat olarak bildirilmiştir. Buna göre, Hz. Peygamber (a.s.) Allah’ın elçisi ve halifesi olduğundan onu aldatmak, Allah’ı aldatmak manasına geldiği için bu ifade kullanılmıştır.²⁷

Süddi, İbn-i Cüreyc ve Hasan-ı Basri’ye göre Allah’ın münafıkların oyunlarını bozmasından murat, Allah Teâlâ kıyamet günündemüminlere verdiği nur gibi münafıklara da nur verecek, daha sonra onların aydınlıklarını alarak onları karanlıkta bırakıp, müminlerle münafıklar arasına bir set çekecektir.²⁸ Nitekim bu hususla ilgili başka bir ayette “O gün münafık erkek ve kadınlar müminlere “Bize bakın da nurunuzdan istifade edelim.” derler. Onlara “Arkanıza dönün de nur isteyin.” denir. Müminlerle münafıklar arasına, kapısı olan bir sur çekilir. Onun, içinde rahmet, dış tarafında da azap vardır.” (el-Bakara 2/9; el-Hadid 57/13) ifade edilmektedir.²⁹

Allah Teâlâ her şeyden önce münafıkların çok zeki, usta ve kurnaz olduklarını, hatta Hz. Peygamber(a.s.)’in ve Müslümanların bunları bilemeyecek kadar ustaca davrandıklarını “Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır ki, münafıklıkta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, biz biliriz onları.”³⁰ ayetiyle bildirmiştir. Birtakım münafıklar ikiyüzlükte o derece ileri gitmiştir ki Hz. Peygamber (a.s.) onların münafık olduklarını sezememiş ancak gelen vahiy sayesinde durumlarını anlamıştır.³¹ Bu ayetlerde nifakın, Müslümanlar tarafından bilinemeyecek derecede gizlenebildiğine vurgu yapılmıştır. Ancak şu var ki, nifak ehlinin bazı tutum ve davranışları kendilerini deşifre etmiş, en azından Hz. Peygamber (a.s.), onların kalplerindeki hastalığı fark etmiř³² zulüm ve kötülüğün egemen olduğu bir ortamın oluşuma katkı veren münafıklara karşı gerekli önlemleri almıştır.

²⁷ Mekki b. Ebi Tâlib, el-Kaysî, *el-Hidâye İlä Bulâđi’n-Nihâye*, 2: 1505.

²⁸ Cabir b. Musa b. Abdulkadir b. Cabir Ebu Bekir el-Cezâiri, *Eyserü’t-Tefâsir li Kelami’l-Âliyyi’l-Kebir* (Medine: Mektebetü’l-Ulum ve’l-Hikem, 2003), 1: 560.

²⁹ Taberî, *el-Câmiü’l-Beyan*, 9: 3329-330.

³⁰ et-Tevbe 9/101.

³¹ Ebu’s-Suud el-İmâdi Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm* (Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyyi,ts.) 4: 98; Kurul, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 3: 54.

³² İzzet Derzeze, *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, trc. Mehmet Yolcu (İstanbul: Yarı Yayınları, 2016), 786.

Münafıkların kendilerini zekice ve kurnazca kamufle etmeleri konusunda bir değerlendirmede Izutsu'dan gelmektedir. O akıl-zekâ çerçevesinde münafıkların işlevsel akılları ve pratik zekâları hakkında şunları kaydeder: İslamiyet'ten önce semantik olarak akıl kelimesi, insanın, değişen durumlarda gösterdiği 'pratik zekâ' anlamına gelmektedir. Bu çeşit pratik zekâ çöl ortamında güvenli yaşamın koşulunu sağladığı için Araplar arasında büyük bir ilgi görmüştür.³³ Görüldüğü gibi Izutsu, münafıkların akıl yürütme yetisini fonksiyonel hale getirdiklerini belirtir.

Münafık, zekâ ve ilim yönüyle gelişmiş lakin sezgi, basiret, vicdan ve ilâhî marifet açısından zayıf, din ve ahlâk gibi iki manevî değerden yoksun bir birey olmakla kalmamış buna paralel olarak zekâsını ve ilmini hak ve hakikate karşı gelmek için çok sinsice kullanan ve aşağılık duygusuyla hem hal olduğu için bu yolu seçen tipteninin adıdır.³⁴ Dolayısıyla münafıklar, davranımlarında değişiklik yapmak ve artan bir iç görü(anlayış) geliştirmek gibi etki derecesi yüksek kendine özgü bir tutum sergilemezler.

Münafıklar cahillikleri, basitlikleri, bilgilerinin ve akıllarının azlığı, psikolojik hastalıkları ve anlayışsızlıkları sebebiyle Allah'a hileye yönelirler. Lakin her şeyi en iyi bilen Allah aldatılmaz.³⁵ Hilekâr kimsenin yaptığı gibi küfrü gizleme ve imanı açığa vurma şeklinde hareket ederler. Böylece halkı aldatmaya çalışırlar. "Onlar Allah'ı ve iman edenleri aldatmak isterler." (el-Bakara 2/9) ayeti bu saklı gerçeği gün yüzüne çıkarır. Müslümanları niçin aldatmaya kalkışıp, din, ahlâk, ilim ve medeniyet namına yanlış bir tercihte bulunurlar. Onların tabiatında afet, kalplerinde illet, vicdanlarında maddenin her türlü kir ve ruhî boğuntuları olduğu için³⁶ Kendisine pratik yarar sağlayacak söylemlere göre hayatını düzenler manevi ve toplumsal sorumluluklardan hemen sıyrılmaya düşüncesi içerisinde olurlar. Münafıklar toplumda örgütlü bir yapının oluşumundan yana taraf olmuş ve bu bozuk yapı, toplum yaşamını her yönden olumsuz etkilemiştir. Demek ki bir inanış ve davranış biçimi, grup haline dönüştüğü zaman etkinliğini göstermektedir.³⁷

Ahlâksızlığın en dip noktasına inerek Allah'ı ve müminleri kandırmaya çalışan münafıklarda aldatmak bir sanat haline gelmiştir. Bu aldatma işini Allah kendilerine çevirmektedir (en-Nisâ 4/142). Bu çerçevede Allah'ı umursamayan

³³ Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, 61.

³⁴ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Anadolu Yayınları,1986), 1: 77-78.

³⁵ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsiri'l-Münir*, trc. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Hamdi Arslan, Halil İbrahim Kutlay (İstanbul: Risale Yayınları, 2014), 3:289-293; İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemşeddin (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 2: 387.

³⁶ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1: 77-78.

³⁷ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 8: 239-246; Reinhart Pieter Anne Dozy, *Tekmilat'ül-Meâcimi'l-Arabi*, Tah.: Muhammed Selim en-Naîmî, (y.y.: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İ'lâm, 2000), 8: 56.

insan için ahlâk söz konusu değildir. ‘Sadece aldatma ve dünyevî çıkar elde etme’ idesinin peşinde koşan münafıklar, İslam’ı seçmek yerine ona savaş açan bir tavır sergilemiş, Allah’ı ve müminleri aldatma gayretinde olmuşlardır. Onlar dışarıya karşı, gizledikleri asıl kanaatlerinin aksine bir görüntü verirler. Hâsıl-ı kelam İslâmî öğretilerden gafil olan, ona gafil davranan ve yanlış yapan münafıklar Müslümanlar arasında nifakın doğması için kendilerince her türlü fedakârlığı yapmış gerektiğinde sonuna kadar tavizlerdahi vermişlerdir.

4.2. Namazı Üşene Üşene Kılarlar

Münafıkların en temel ikinci özelliği namazı üşene üşene kılmalarıdır. Böyle ağır davranmaları, tamamen inançsızlıklarından kaynaklanmaktadır. Çünkü kendilerinin dindarlığı ahirette sevab arayışı, nefsin kötülüklerden arındırılması ve Allah rızası üzerine kurulu olmadığından³⁸ tembel tembel namaza kalkarlar. Onların kendilerine Müslüman denilmesi odaklı bir namaz kılmaya yönelmeleri söz konusudur. Müminler tarafından görünmeyecek yerlerde ise, namazları tamamen terk ederler.³⁹ Kur’an’da, münafıkların namaza karşı tutumlarını bildiren ayetler onların namazlarında gösteriş içinde üşengeç ve gafil olduklarına vurgu yapmaktadır.⁴⁰

Bu kapsamda münafıkların, inanmadıkları halde şeklen kıldıkları namazda, düşüncelerinin beden diline yansıdığı görülmektedir. Onların namazdayken oluşturdukları iç dünyaları, ister istemez namaz kıılış ve namaza yöneliş şekillerine yansır. İşte bu yüzden sakladıkları gerçek duygu ve düşüncelerinin somut olarak yansıdığı en iyi gösteren ibadet, kıldıkları namazdır. Münafıkların namazında, dinî tecrübe sırasında ortaya çıkan idrak ve kavrayış mevcut değildir. Nifak ehli, namazlarında kognitif yani öğrenme ve algı süreçlerine yer vermezler. Onların namazda sergiledikleri dinî sembollerin düşünsel yanı olmamakla beraber duygusal, zihinsel ve bedensel olarak çaba isteyen, ciddiyet gerektiren namazı formalite gereği, isteksizce, yapmacık bir tavırla kılarlar.⁴¹ Bu açıklamalara göre gizlenen yanlış inancın değerler âlemine etki ettiği ortaya çıkmaktadır.

Münafıkların sözedimlerinin ve karakterlerinin oluşumunda etkin olan öğelerden biri de dış etkiler olduğu için sinsi sinsi idare-i maslahat kabilinden ibadete yönelmişlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi, daha çok olaylar insanın asıl rengini ve içindeki inanç grafiğini çizip belirgin hale getirir. Olaylar ise onun üzerindeki kabuk ya da sedefi kırıp asıl ölçüsünü ortaya çıkarır. Kur’an bununla, insan hayatının her döneminde, sınavların birbirini izlediğini ve her sınavın insanın asıl maya ve cevheri üzerindeki kabuğu törpülediğini, din, ahlâk, öğretim

³⁸ Muhammed Reşid b. Ali Rıza, *Tefsîrül-Kur’ani’l-Hakim* (y.y.: el-Heyetü’l-Misriyyetü’l-Ammetü, 1990), 5: 382.

³⁹ Muhammed Salih el-Müncid, *en-Nifak* (Cidde: Dârü’l-Kalem, 2009), 23-24.

⁴⁰ Taberî, *Câmiü’l-Beyân fî Te’vili’l-Kur’an*, 4: 334-335

⁴¹ Abdurrahman Kasapoğlu, İbadette Şekilcilik -Münâfikların Namazları Hakkında Psikolojik Bir Tahlil-”, *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/9 (2007): 123-148.

ve ilim gibi otantik değerlerin kişiye tutarlı bir karakter, i bütünlük ve dürüstlük kazandırdığını hatırlatmaktadır.⁴² Bu çerçevede inanca dayalı olmayan diğer çevresel faktörlerin dini davranış üzerinde etkili olması⁴³ bireyin inanç dünyasındaki ikiyüzlülüğü belirgin hale getirir. Münafıkların ister yüce ahlâkî değerler uğruna yapılmış süsü vererek kendiliklerinden yaptıkları harcamalar olsun isterse toplumsal bir görevin ifası zımınında zorunlu olarak yaptıkları ödemeler olsun, bunların Allah katında bir değere sahip olmayacağı ayette şöyle açıklanmıştır: Yaptıkları harcamaların kabul edilmesine engel olan esas sebep de şudur: Onlar Allah'ı ve peygamberini tanımadılar; namaza da ancak üşene üşene gelirler ve harcamalarını gönülsüz olarak yaparlar.” (et-Tevbe 9/54-57). Ayette de görüldüğü gibi namaza üşene üşene gelmeleri münafıkların açığı olarak görülmektedir.⁴⁴

Böylece Allah, bir taraftan münafıkların psikolojisinin analizini yapmakta, diğer taraftan da amellerin kabulündeki imanın samimi olmadığına dikkat çekmektedir.⁴⁵ Ayrıca bir başka ayette yapılan amellerin kabulüne esas olan imanın etkisiz eleman oluşuna “yağmurun kaygan bir kayanın üzerindeki toprağı götürmesine benzetilmesi” (el-Bakara 2/264) şeklinde vurgu yapılmaktadır.⁴⁶

Bir kimse konuşurken bazı gerçeklerigizliyorsa, ellerini içgüdüsel olarak gizleme ihtiyacı hisseder. Bireyin tavır ve hareketleri, sözel anlatımıyla uyum göstermiyorsa, onun jest ve mimik hareketleri iç dünyasına dair dinleyene bazı ipuçları verir. Karşımızdaki kişinin bize gönderdiği sözlü ve sözsüz mesajlar birbiriyle çeliştiğinde, her zaman sözsüz olanı gerçek mesaj olarak algılarız.⁴⁷ Aynı durum münafıkların namazlarında da kendini gösterir. Münafıklar, istemeden ve gereğine inanmadan şeklen namaz kılarken, bedensel duruşlarından dışarıya akseden bazı ipuçları onların içyüzleri hakkında bazı mesajlar verebilir.⁴⁸ Dolayısıyla, Kur'an münafıkların gönül dünyasının namaza yansıyan somut duruşlarının mücessem halini “kamu küsâlâ”⁴⁹ ifadesiyle anlatır.⁵⁰

⁴² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 3: 1380-1381; İnsanın manen gelişimi hakkında bkz.: Buhârî, “Enbiyâ 2”, Müslim, “Birr”, 159, 160. Ayrıca bkz.: Ebû Dâvûd, “Edeb”, 16; bu hadisin şerhi için bkz.: Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî fî şerhi Sabîbi'l- Buhârî* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türas, ts.), 16: 69.

⁴³ Halil Apaydın, “İbadet Psikolojisi”, *Tabula Rasa-Felsefe Teoloji* 9 (2003): 188-199.

⁴⁴ Kurul, *Kur'an Yolu*, 3: 20-21; Abdurrahman Hasan Habenneke El-Meydani, *el-Ablaku'l-İslamiyye ve Üsüsüba* (Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1999), 586-588.

⁴⁵ Bayraktar Bayraktı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 3: 229-236.

⁴⁶ Veli Ulutürk, *Kur'an'da Temsili Anlatım* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 43.

⁴⁷ Wolfgang Zielke, *Sözsüz Konuşma*, trc. Esat Mermi (İstanbul: Say Yayınları, 1993), 22.

⁴⁸ Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 195-196.

⁴⁹ Beden dili hakkında ciddi çalışmaları olan Joe Navarro “Yüzümüzü zihnimizin tuvali olarak görebiliriz.” Cümlesini ifade ettikten sonra bedenimizdeki organların yorumu hakkında şunları söylemektedir: İnsan yüzü mevcut olan duyu organlarıyla çok geniş bir ifade yelpazesine sahiptir. İnsanlarda on binden fazla yüz ifadesi görülebildiği dikkate alınırsa bu çok yönlülük yüz davranışlarını aşırı ölçüde etkili kılmakta ve karışmadığı takdirde yüzler dürüstlüğün dışavurum halini yansıtmaktadır. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı bunun her zaman böyle olacağı

Bir başka ifadeyle Allah Teâlâ münafıkları (ikiyüzlüleri) tanıtırken ve onların oturup kalkarken sergiledikleri davranışlara dikkat çeker. Bu tür davranışların iyi okunmasını müminlere öğretmektedir. Ayağa kalkma eyleminin⁵¹ olumsuz biçimine en iyi örneklerden biri münafıkların namaza kalkışları gösterilebilir: Bu kalkış, namaza karşı sıcak duygu taşımayan ve dolayısıyla da tıpkı ağır bir yük altında inleyen insanlar gibi isteksiz ve tembel bir şekilde kalkıştır. Mezkurayette münafıklara ait sergilenen “tembel tembel kalkış görüntüsü”, bu insanların kalplerindeki inançsızlığın dile getirilmesi biçimidir. Sözlü dilin arkasına saklanmak ve dolayısıyla yalan söylemek, çok zor bir iş olmamasına rağmen; beden dilinin yalan söylemesi imkânsız gibidir. Zira yalancı bir kimsenin ağzı sussa bile ya rengi kızarır ya gözleri telaşa kapılır ya alnı terler ya da diğer organlarından biri, şöyle veya böyle anormal hareketler sergileyerek iç dünyasındaki olumsuzlukların organlarına yansımaya ve bu olumsuz sinyallerin bedenden ve hareketlerden okunmasına engel olamaz.⁵²

Münafıklar, gereğine inanmadıkları halde, namaz kılmak gerektiğini düşünürler. Bu tür bir düşünceyle kılınan namaz, bir müminin şevkle ve inanarak kıldığı namazla⁵³ farklılık gösterir.⁵⁴ Kur'an'ı Kerim'deki, “Namaza kalktıkları zaman da üşeneüşene kalkarlar,” (en-Nisâ 4/142) ve “Onlar Allah'a ve elçisine

yönünde bir ilke de yoktur. Dolayısıyla bedeninin en dürüst parçası bacaklar ve ayaklardır. Bacakların ve ellerin eklem hareketleri yalnızca tehdit ve tehlikelere değil, aynı zamanda -olumlu ve olumsuz- tüm duygulara tepki vermeyi sürdürmektedir. Dolayısıyla ayaklar ve bacaklar, algılanan, düşünölen ve hissedilen düşünceler konusunda bilgi iletmektedir. Bireyler, ayak ve bacak davranışlarıyla ilgili bilgileri bedeninin diğer kısımlarından gelen işaretlerle birleştirdiğinde, insanların düşündüğü, hissettiği ve yapmak istediklerini çok daha iyi anlayabilir. Ayaklar ve bacaklarda olduğu gibi, gövdeyle bağlantılı davranışların da birçoğu duygusal (limbik) beynin gerçek durumunu yansıtır. (Joe Navarro, *Beden Dili*, trc. Taylan Taftaf (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), 77, 115, 211.) Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere insanın iç dünyasını en iyi yansıtan ayak ve bacaklar olduğu için ayette münâfıkların namaza karşı sergiledikleri tutum ve davranışı “kamu kūsâla” şeklinde ifade edildiğini söylemek mümkündür.

⁵⁰ Ni'metullah b. Mahmüd en-Nahcuvânî, *el-Fevâtibu'l-İlâbiyye ve Mefatibu'l-Gaybiyyeel-Muvaddaha li'l-Kelimi'l-Kur'anîyye ve'l-Hukmi'l-Furkânîyye* (Mısır: Dârü Kitâbî, 1999), 1: 174.

⁵¹ Davranışların ve hareketlerin bedeninin pozisyonuyla çok yakından ilgili olduğu söylenebilir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006), 273-274.

⁵² Necati Kara, *Kur'an'da Beden Dili* (İstanbul: Bilge Yayınları, 2004), 427-429.; Ayrıca münâfıkların savaşa çağrıldıklarında gösterdikleri isteksiz tavırların ayrıntıları için bkz.: Kara, *Beden Dili*, 426-427.

⁵³ Dehleviye göre nefsin akla uymasını ve onun hükmü doğrultusunda hareket etmesini sağlayan ibadet namazdır. Bunu destekleyen şu psikolojik argüman kullanılmıştır. Namazda dahil bütün ibadetlerin gayesi, nefs-i natıkayı Allah'a yönelmek ve onu faydasız şeylerden uzaklaştırmaktır. Organlar hayale itaat eder. Sırası gelince hayal de vehme itaat eder. Vehim de nefs-i natıkaya uyar. Bu nedenden dolayı Allah, ibadetlerin organlarla yerine getirilmesini emretmiştir. Böylece bunların hareketinden doğan ışık nefs-i natıkaya transfer olacak ve bu vesileyle kendini Allah'a veren nefs-i natıka ruhanî bir davranış haline gelecektir. (J. M. S. Baljon, *Modernist Düşüncenin Şekillenışı*, trc. İsmail Çalışkan (Ankara: Ankara Okulu, 2002), 226.

⁵⁴ Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkadir el-Cekenî el-Himyerî eş-Şinkitî, *Edvâü'l-Beyan fî İdâbi'l-Kur'an bi'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1995), 1: 320.

karşı nankörlük ettiler, namaza daüşene üşene gelirler.” (et-Tevbe 9/54) ayetleri onların bu niteliklerini haber vermektedir. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, kişinin namaza tembel tembel kalkması hoşgörölmeleyen bir durumdur. Mümin Allah'a yalvardığı için namaza güler yüzle, büyük bir sevinç ve istekle kalkar. Amellerin en hayırlısı olan namaza üşenerek kalkmak ise münafıkların bir özelliğidir. Çünkü kişi, kendisine yararlı olduğunainanmadığı bir işi yapmak zorunda kalırsa bunu, bir ağırlık, yorgunluk, fazladan bir yük ve boş bir iş olarak gördüğünden, o işi isteyerek yapmaz. Şu halde onların namazı üşenerek kılmaları bu ibadetin yararına inanmadıklarını göstermektedir.⁵⁵ Genelde birçok ayette⁵⁶ özelde Nisâ 142. ayetinde münafıkların namaz karşısındaki olumsuz tutum ve davranışları farklı boyutlarıyla ifade edilmektedir. Ayrıca ayet onların bu tutum ve davranışı, düşünce ve ruh hallerini çözümlemede⁵⁷ önemli oranda ipuçları vermektedir.

Nifak ehlinin bu yönlerinin etraflıca ve ayrıntılı olarak anlatılmasının sebeplerine dair şunlar söylenebilir: Namazı gerek ferdi ve gerekse cemaatle kılmak samimi bir müminle münafığı ayıran kıstas olarak kabul edilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.)'in zamanında, bir kişi düzenli ve vaktinde namaz kılmadıkça İslâm topluluğunun bir üyesi sayılmamış, bir müminin cemaatle namaz kılmaması da onun İslâm'a olan ilgisinin azlığına işaret olarak algılanmıştır. Bu sebeple konjoktür gereği münafıklar da 'Müslümanım' algısını oluşturmak için günde beş vakit namaza katılmak zorunda kalmışlardır. Mescide istekli gelme ve namazdan sonrada orada kalma eylemi, müminle münafığı ayıran bir kriter olmuştur. Samimiyet belirtisi kabul edilmiştir. Diğer taraftan ezan sesi münafığa ölüm habercisi kadar korkunç geldiği halde yine de isteksizce cemaate katılmak üzere kalkmış ancak onun tüm davranışları namazı isteksizce kıldığını göstermiştir.⁵⁸

Münafıklar kendilerine Müslüman süsü vermek için cemaatle namaza katılmış ancak bu durum onlara ağır gelmiş nihai olarak namaza isteksiz davranmıştır. Onlar gösteriş odaklı bir dindarlığı temsil ettikleri için namazlarını sadece şekilsel kılmışlardır.⁵⁹ Namaza kalktıkları zaman, üşene üşene, ağırdan alarak, tembelce kalkmışlar. Onların bedenlerine yansıyan bu görüntüler, iman gereği olan ibadeti yapmadıklarını, gerçek manada ibadete teşvik eden bir motivasyona

⁵⁵ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Habib Mâverdi, *Tefsîrül-Mâverdi (en-Nüket ve'l-Uyûn)*, thk. es-Seyyid b. Abdi'l-Maksud (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1:539; Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib b. Abdirrahmân b. Galib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî *el-Muharraru'l-Veçiz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz* (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 4: 204.

⁵⁶ el-Maun 107/4-6.

⁵⁷ Ömer Faruk Reza, *Bütün Yönleriyle Beden Dili* (İstanbul: Genç Gelişim, 2009), 14.

⁵⁸ Ebu'l Âlâ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an-Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 1: 419.

⁵⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, el-Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an* (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003), 8: 203.

sahip olmadıklarını, dinî duygu ve tefekkürden yoksun namaza yöneldiklerini ve ona karşı sıcak ve samimi bir ilgi göstermediklerini ifade eder.⁶⁰

Sözkonusu mevcut probleme dikkat çeken Mevdûdî münafık zihniyetinin mümin zihniyetinden farklı olduğuna vurgu yaparak bu farklılığın düşünce şekillerinde, ahlâkî tutum ve davranışlarında, alışkanlıklarında net olarak görüldüğünü belirtir. Müellif münafığı üstündeki etikette misk yazan içinde inek pisliği olan şişelere benzetir. Konuya ilişkin değerlendirmesini şöyle yapar: İçinde misk olan ve misk olduğu her açıdan belli olan şişelere benzeyen, gerçek müminler de vardır. Dıştaki İslam etiketi münafıklarla Müslümanları bir tek İslam toplumu yapar ama ikiyüzlülerin özellikleri gerçek Müslümanlardan o kadar farklıdır ki, bu ikisi aslında iki ayrı toplum oluşturur. Bunların hepsi Allah'tan gafilirdiler, kötü işlerle meşgul olup, hayırlı işlerden yüzçevirirler ve asla gerçek müminlerle iş birliği yapmazlar.⁶¹

4.3. İnsanlara Gösteriş Yaparlar

Kur'an'da riya kavramı üç ayette isim⁶²iki ayette fiil⁶³ olarak yer almaktadır. Riya, Kur'an'da kâfirlerin taşıdığı bir özellik olarak belirtilmiştir.⁶⁴Ayet ve hadislerde bildirilen manevî tehlikeleri dolayısıyla ahlâk ve tasavvuf kaynaklarında riya konusuna özel bir önem verilmiştir. Sözelimi Gazâlî riya'yı "münafıklığın tohumu ve fesadın esasıdır" şeklinde tanımladıktan sonra konu hakkında şu değerlendirmeyi yapar. Riya 'rüyet', farklı gözükmenin bir diğer türü olan süma ise simâ (duymak) kökünden gelir. Riyanın temeli, halka hayırlı hasletleri göstermek suretiyle kalplerinde taht kurmak istemektir. Kalplerde taht kurmak, bazen ibadet olmayan şeylerle, bazen de ibadetlerle istenilir. Riya ifadesi ise âdet hükmüne göre, ibadetler ve onları belirtmekle kalplerde taht kurulmasına mahsustur. Bu bakımdan riya Allah'a ibadet ederek kulları kandırmaktır.⁶⁵ Bu bağlamda riyanın tehlikelilik boyutuna dikkat çeken Yûsuf b. Hüseyin er-Râzî dünyada en değerli şeyin ihlâs olduğunu, fakat kendisinin, gönlünden riya'yı söküp atmak için bütün gücüyle çalıştığı halde riyanın kalbinde başka bir renkle yeniden yeşerdiğini söyleyerek her durumda ihlaslı kalmanın zorluğuna işaret eder.⁶⁶

Sosyal hayatta samimi dindarlık olduğu gibi gösterişçi dindarlık da vardır. Toplum, dindarlık temelinde ortaya konan ilişkilerden bir kısmını gösteriş olarak algılamaktadır. Dolayısıyla gösterişçi dindarlık isimlendirmesi, sosyal gerçekliğe

⁶⁰ Karahisari, *Ahlâk-i Alâ'î*, 183; Abdurrahman Hasan Habennek el-Meydânî, *Zâhîretü'n-Nifâk ve Habâisi'l-Münâfîk fi't-Târîh*, (Dımaşk, 1993), 1: 635

⁶¹ Mevdûdî, *Tefhim*, 2: 251.

⁶² M. Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfessres li Elfâz'el-Kur'ani'l-Kerîm*, 350. el-Bakara 2/264; en-Nisâ 4/38; el-Enfâl 8/47.

⁶³ en-Nisâ 4/142; el-Mâûn 107/6.

⁶⁴ el-Mâ'ûn 107/4-6.

⁶⁵ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el Gazali, *İhyâü Ulûmiddin*, trc. Mehmed A. Müftüoğlu (İstanbul: Tuğra Neşriyat,1990), 3:603-604.

⁶⁶ Ebü'l-Kasım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, thk. Halil el-Mansur (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 245.

uygun düşmektedir.⁶⁷ Münafıklar, dış görünüşleriyle insanları kendilerine celb ederler ama hepsi birer ruhsuz odun gibidirler.⁶⁸ Onlar ibadet ve iyiliklerini gizlemeden etrafındakilerden hürmet ve ikram görmek için iyi ve iyiliklerden yana bir duruş sergiler. Dünyevî çıkarları için çevresindeki kişilere, dinî değerlere bağlılığını ve bunun bireysel yaşantısındaki iz düşümlerini, dinî inanç ve ibadete olan sadakat ve bağlılığını bedensel yapısı üzerindeki etkisini göstermek ister. Bunun içinde, ‘desinler’ diye ibadet eder, hatta daha takvalı olduğunu göstermek için bedenlen zayıf ve bitkin görünmeye çalışır.⁶⁹

Burada münafık, silik, eklektik ve pragmatik bir duruş sergilemektedir. Münafıklar gösteriş odaklı bir hayat felsefesini tercih ettikleri için dışa bağımlı bir eğilim içindedirler. Dolayısıyla dini kendi kişisel gayeleri için araç olarak ele alıp işlevsel bir hale getirirler. Bu açıdan bu tip dindarlığa fonksiyonel dindarlık veya psikolojik ihtiyaçlar dindarlığı da denebilir. Bu tip dindarlığı tercih edenler, dinden bir şekilde yararlanmanın peşindedirler.⁷⁰ Bir başka ifadeyle “Psikolojik ihtiyaçlar dini” veya “fonksiyonel din” olarak da isimlendirilen dış güdümlü dindarlık yaklaşımının⁷¹ ilk prensibi, dinî değerlerin birinci dereceden önemini ve anlamlı oluşunu kabullenmemektir. Bu yaklaşımda çevrenin etkisiyle daha çok şahsî çıkarlarına araç olarak kullandığı olgu dindir. Bu bozuk yapının inanç felsefesi, dünyevî hazzın ve daha çok kazanma yarışının en iyi mutluluk kaynağı olabileceğini savunur. Bu esasa dayanarak dışsal güdümlü dindar, kendi istek ve ihtiyaçlarını gidermek için dinin temel öğretilerini değiştirmekten korkmayan bir özelliğe sahiptir. Böylece, dinî değerlere uymanın aksine, dinî değerleri kendisine uyarlar. Allah’ın hoşnut olmadığı bu durum;” ...Ayetlerimi az bir karşılığa değiştirmeyin ve bana karşı gelmekten sakının.” (el-Bakara 2/41) ayetiyle açıkça ifade edilmiştir. Görülüyor ki ayette belirtildiği üzere, dinini kişisel/maddi çıkarları için kullanıp yanlış yorumlayanlara, haramları helal, helalleri haram göstermeye

⁶⁷ Ejder Okumuş, “Gösterişçi Dindarlık”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/2 (2006): 2, 17-35.

⁶⁸ el-Bakara 2/11-12, 204-206; el-Münâfikûn 63/3; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Sıfâtü'l- Münâfikim* (Mekke: Vezaratü'l-Evkafî's- Suudiyye, 1410), 10.

⁶⁹ Tahsin Kula, “El- Muhâsibî'ye Göre Riyâ'nın İnsanın Olumsuz Kişilik Yapılanmasına Etkisi”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (Ekim 2017): 37-49.

⁷⁰ Hökeleki, *Din Psikolojisi*, 76-77.

⁷¹ Birçok değişkenin etkisi altında kalan insan dinî yönelişte doğru frekansı yakalayabilmesi dinî algı ve olguları, anlam dünyasında sağlam bir zemine oturtmasıyla mümkün olabilir. Amerikalı psikolog Gordon Allport kişilik özelliklerinden yola çıkmış dindarlık tipolojilerini bireyin dini yaşama biçimi ve bu konudaki samimiyeti bağlamında ele almıştır. Allport’un kuramına göre, insan Allah ile olan ilişkisinde ya iç güdümlü veya dış güdümlü bir yol izler. İç güdümlü dindarlık anlayışı, hayata dinî perspektiften bakmaya ve diğer bütün düşüncelerin üstünde kabul edilen din olgusuna, mutlak bir şekilde teslim olmaya dayanır. Dolayısıyla Müminin hayatında dinin önemi büyüktür. Ümit Horozcu, “Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki”, *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Ocak Nisan 2010): 209-240.

kalkışanlara karşı kesin bir uyarıda bulunulmuştur.⁷² Ayrıca ayette bu tezatlı çar-
kın dişleri arasında inanç dünyasını hırpalayan ikiyüzlü zihniyete karşıda bir ikaz
vardır. Zira münafıklar, özü ile varlığı arasına Allah'ı koymak yerine Allah'a is-
yan felsefesini yerleştirmiştir. Ahlâkî dengeyi alt üst edecek kalıcı bir şaşkınlığın
içerisinde yer alan münafık bireyler, iman kokusundan yoksun olarak ruhları
pespayeleştiren olayların ve gayri ahlâkî davranışların temsilcileri olmaktan da
utanmazlar.

Olumsuz davranışlar ve bunların alışkanlık kazanması yahut ahlâk haline
gelen negatif eylemler, bir süre sonra bireylerin, din olgusunu, hayat tarzlarını
belirleyen bir özne olarak görmesinden öte onu nesneleştirmesine, araç haline
getirmesine neden olabilir. Bu durumda din, her türlü dünyevî menfaatin, kapi-
talin, emperyal eğilimlerin aracı haline gelmiş olur.⁷³ Buna karşılık riya duygusu-
nun dışa yansımalarının beş şeklinden söz eden Muhâsibî bunları beden, dış gö-
rünüş, söz, amel ve sosyal çevreyle ilişkilere dindarlık süsü verme diye sırala-
maktadır. Riya çok değişik şekillerde yapılmakla birlikte, bunlarda ortak özellik,
dindarlık veya dürüstlük görüntüsü altında, insanlar arasında çıkar sağlamak, şan
ve şöhrete ulaşmak arzusudur. Sevmedikleri kişileri seviyormuş gibi görünen,
onlara yağ çeken, öven ve böylece menfaat sağlamaya çalışan riyakârlara da bol
bol rastlanır.⁷⁴

Zahiren Allah'a ibadet ve kulluk amacı taşıyor gibi görünen, ancak özün-
de başkalarına karşı kendini üstün gösterme, itibar kazanma, takdir görme, dün-
yalık elde etme gibi düşüncelerle yapılan bu gibi amellerin Allah katında hiçbir
değeri yoktur. Nitekim: ilahi buyrukta "Onların yaptıkları bütün amellerine yö-
neldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik." (el-Furkan 25/23) şeklinde yer
almaktadır. Ayette dağılmış zerrelere kasıt, amellerin boşa çıkarılmasıdır. Ni-
tekim hebâ kelimesi bir pencereden güneş ışığı vurduğu zaman içeride uçuşup,
görünen toz; mensûr ise, saçılmış olan toz anlamındadır. Şu hâlde, zaten saçıl-
mış olan zerreyi bir de bu şekilde nitelemiş olmak, onun bir daha saçılmış olarak
tasviridir ki o zerre artık hiç görünmez bir hâl alır.⁷⁵

Burada münafığın tutum ve davranışının uçuşan ve saçılan toza benzeti-
lerek hem kendisinin hem de amelinin değersizliği ortaya konmaktadır. Öte
yandan nifakın siyasî, iktisadî ve sosyal alanlarda kendinigösterdiğini ortaya ko-
yan, casusları ve bazı gizli teşkilâtları münafık olarak değerlendiren araştırmacılar

⁷² <http://www.diyanedergi.com/din-ve-hayat/item/3214-yeni-bir-dini-yonelim-tarzi-dis-gudumlu-dindarlik>

⁷³ Abdülcelil Bilgin, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (Aralık 2014): 75-84.

⁷⁴ Mustafa Çağrı, "Riyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 137-138

⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 6: 63; Ferihan Çakar, Adil Bebek, "Amellerin Boşa Çıkması Bağlamında: Riyâ", *Ekev Akademi Dergisi* 66 (Bahar 2016): 289-300.

da vardır.⁷⁶ O halde halka göstermek ve açıklamak hedefi olan her ibadet riyadır. Bunu yapan kişiye mürâi denir.⁷⁷

Her insan, çevresinin beğenisini kazanmayı ve onlar tarafından iltifat edilmeyi ister.⁷⁸ Gizli ve köklü bir duygu olan bu iltifat normalleştirilmediği zaman kişi rıyanın esiri olur. Çoğu sefer büyük işleri başarmak, her kes için mümkün olmadığından, bu duyguyu bazı işlerde tasannu' (yapmacık) yapmak suretiyle tatmin etmeye çalışmaktadır.⁷⁹ Münafığın tutum ve davranışına etki eden faktörleri daha da çoğaltabiliriz. Ama biz şimdilik bu kadarla yetiniyoruz.

4.4. Münafık, Allah'ı çok az hatırlar.

“Münafıklar Allah'ı çok az anarlar” ifadesindeki “anmak” anlamına gelen zikir kavramına Tâhâ Suresinin 14. ayetine göre “namaz kılarlar” şeklinde mana vermek de mümkündür.⁸⁰ Çünkü bu ayette Allah, Hz. Musa'ya kendisini anması yani zikretmesi için namaz kılmasını emretmektedir. Başka bir ifade ile anmanın başka bir adını “zikir” olarak koymaktadır. Nifak ehli yanlarında birisi bulunursa namazlarını kılarlar, ama tek başlarına kaldıklarında namaz kılmazlar. Çünkü onların niyeti Allah'a kulluk değil insanlara gösteriş yapmaktır.⁸¹Bahsi geçen ayetteki “Allah'ı pek az anarlar” ifadesi de onların namazlarında huşu duymadıklarının, ne dediklerini bilmediklerini göstermektedir⁸² Bu bağlamda “Allâh'ı pek az anarlar” ifadesi hakkında şu açıklamalar yapılmıştır: Buradaki “Allah'ı anma” namaz olarak değerlendirildiğinde anlam, “onlar, çok az namaz kılarlar” şeklinde olur. Zira onlar namazı kılmakta zorlandıkları için vakit girdiğinde, yanlarında mümin bulunursa gözden kaybolmaya çalışırlar, aralarında inanmış biri olmazsa zaten namazı kılmazlar. Eğer ifade, “Allah'ı az anma” olarak anlaşılırsa o zaman anlam şöyle olur: “Onlar, namazın tekbirleri gibi açıktan söylenen hususları yaparlar, kıraat ve tesbih gibi gizli söylenen şeyleri hiç söylemezler. Ya da onlar bütün zamanlarında Allah'ı nadiren anarlar.”⁸³ Burada da görüldüğü gibi ‘Allah’ı

⁷⁶ Enes Mahmut Mustafa, *en-Nifak ve'l-Minâfikun* (y.y.: Dârü'l-Hadis, 2016), 49.

⁷⁷ Kınalızade Ali Efendi, *Ablâk-i Alâ'i*, Tercüman 1001 Temel Eser, haz.: Hüseyin Algül (İstanbul: Tercüman, ts.), 315; Said b. Ali b. Vehb el-Kahtânî, *el-Hulukul-Husun fî Davi'l-Kitabi ve's-Sünne* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405), 34-35; İbn Hazm, *el-Ahlâk ve's-siyer fî Müdâvâti'n-Nijfâs* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405), 16.

⁷⁸ Murat Sülün, *Kurân'ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat 2005), 338.

⁷⁹ Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1999), 279-283; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Mehmet Boynukalın, Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005), 3:396.

⁸⁰ Kur'an'da zikir ve türevlerinin geçtiği ayetlere baktığımız zaman, birçok anlamlara gelmektedir. Bu anlamlardan biri de namazdır. İlgili ayetler şunlardır: el-Bakara 2/198; el-A'raf 7/205; el-Enfal 8/45; el-Hud 11/30,114; en-Nûr 24/36; el-Ankebut 29/45; Zikrin Kur'an'daki anlamlarıyla ilgili geniş bilgi için bkz.: İsmail Karagöz, *Kur'an'da Zikir Kavramı ve Allah'ı Zikir* (Ankara: DİB Yayınları, 2002), 14-21; el-Cum'a 62/9.

⁸¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 5: 374-375.

⁸² et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4:334-335.

⁸³ Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb: et-Tefsîrü'l-Kebîr* (Beyrut: Dârü İhyâit-Türâsî'l-Arabi, 1420), 11:249; Cemâleddin Ebül-Ferec Abdurrahman b. Ali b.

az anmanın' çerçevesi namaz ve namaza bağlı diğer sembollerle doldurulmuştur. Ayrıca Şevkânî'ye göre "Allah'ı az anarlar" ifadesi anmanın samimi olmaması, kabul olmaması ve bizzat az olması anlamına geldiğini belirtir.⁸⁴ Anlaşıldığı gibi müellif ayette geçen "az" ve "anma" kelimelerinin anlam içeriğini genişletmiş, "anma" kelimesinin anlamını sadece namaz kılmaya indirgememiştir. Böylece ayetin bu son kısmı münafıkların bir diğer özelliği olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede ayetteki "Allah'ı ancak birazcık anarlar" ifadesi hakkında gelen diğer görüşleri de şöyle sıralamak mümkündür: İbn Abbas ve Katâde," Bu ayette "Ancak birazcık" buyrulmuştur. Çünkü Allah onların anmalarını kabul etmemiştir. Allah'ın kabul etmediği şey, ne kadar çok olursa olsun az; kabul ettiği şey de ne kadar az olursa olsun, çok sayılır."⁸⁵ Bunu destekleyici mahiyette Zemahşerî (ö. 538/1143) şöyle bir değerlendirmede bulunur: "İşte bu şekilde, Müslüman olduğunu söyleyen birçok insanla uzun soluklu, arkadaşlık yapılsa kendisinden ne bir tehlik (lâilâhe illallah sözü), ne de bir tesbih duyulur. Ancak dünyevî işlerden bahsetmek lüzum olursa bütün günlerini ve gecelerini dünyevî işlere ayırır ve bu sözlerden hiç ayrılmaz.⁸⁶ Müminlere Allah'ı çokça zikretmeleri çağrılar yapılırken, münafıkların Allah'ı çok az zikrettikleri belirtilmiştir. Ayetin hiç değil de "az" nitelemesi, bir taraftan iman ile inkâr arasındaki gidiş geliş psikolojisi, diğer taraftan sosyal statü elde etmek için ibadeti yerine getirmeyi gerekli görmek şeklinde pragmatik bir tutumla açıklanabilir.⁸⁷

Konunun daha iyi anlaşılması için şu sorunun doğru cevaplandırılması büyük önem arz etmektedir: 'Münafıklar niçin Allah'ı az hatırlar?' Çünkü yaptığı işte insanları çok hatırlayıp riyakârlık yapar. Allah'ın çok hatırlandığı bir ibadette gösteriş olmaz. Münafıklar insanlara gösteriş olsun diye namaz kıldıkları için insanları hatırlamış ama Allah'ı olabildiğince çok az anmışlardır. Buna göre dinî öğretiler, münafıkta merak ve ilgi uyandırmamış ayrıca onun en üst düzeydeki erdemli davranışa yoğunlaşmasını harekete geçirmemiştir. Bir başka ifadeyle münafıklar diyalektik ve hipotetik türü akıl yürütme süreçleriyle dini hiçe saymışlardır.

Muhammed el-Cevziyye, *Zâdü'l-Mesâr fî İlmi't-Tefsir* Thk. Abdurrezzak el-Mehdî (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabi, 1422), 1:489.

⁸⁴ Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir* (Beirut: Darü İbn Kesir, 1414), 1: 610.

⁸⁵ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdi el-Hasenî eş-Şâzelî, *el-Babril-Medid fî Tefsiril-Kurânül-Mecîd, thk.* Ahmed Abdullah el-Kureşi Reslan (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 1: 579; Ebü't-Tayyib Sıddık Hasan Han b. Hasan b. Ali b Lutfullah el-Buharî, *Fethu'l-Beyan fî Mekâsidi'l-Kur'an* (Beirut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992), 3: 275.

⁸⁶ Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyunü'l-Ekavil fî Vücubi't-Tevil* (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabi, 1407), 1: 579.

⁸⁷ Hülya Alper, "Nifak ya da İmanda Çatışma (Kur'an-ı Kerim Bağlamında Nifak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2002/1): 20-57; en-Nisâ 4/142; et-Tevbe 9/54.

4.5. Münafıklarda Şaşkınlık Psikolojisi Vardır

Kur'an'da, nifakın anlam dokusunu en çarpıcı ve can alıcı ortaya koyan ifadelerden bir diğeri tezebzüb kelimesidir. Telaffuzunda dahi manasını çağrıştıracı bir ritim bulunan⁸⁸ tezebzübün lügat anlamı, havada asılı bir şeyin bir o tarafa, bir bu tarafa gidip gelmesidir. İnsana isnad edildiğinde iki şey arasında kesin bir tercih yapamayarak gelip giden ve bocalayan anlamını taşır. Nitekim tezebzüb kelimesinin mahiyeti bizzat kelimenin kullanıldığı ayette beyan edilmektedir: “Münafıklar, bunların arasında bocalayıp durmaktalar ne onlara katılıyorlar ne de bunlara. Allah'ın şaşırttığına, asla çıkar bir yol bulamazsın.⁸⁹ Dolayısıyla münafıkların kalbi verimsiz toprak gibidir.⁹⁰ Menfaatlerine göre şekil alırlar.⁹¹

Tabiîn müfessirlerinden Katâde (ö. 117/735)'ye göre ayette tasviri yapılan kimseler ihlaslı birer mümin olmadıkları gibi, açıkça şirk koşan müşrik de değillerdir. Ona göre, ayetteki “bunlar”müminleri; “onlar” ise müşrikleri ifade etmektedir. Fiilin anlam örgüsüne dikkat çeken Mücâhid (ö. 103/721) de arada yalpalayıp duranların münafıklar olduğunu söyler. Münafıkların inançlarındaki kuşku, onları tereddüde sevkettiğinden, davranışlarıyla ve iç âlemleriyle, müminlerle de kâfirlerle de birlikte olamamaktadırlar.⁹² Bu bağlamda Râzî (ö. 606/1209) şu değerlendirmede bulunur: “O, her ne zaman bir tarafı tutsa ve yönelse, onu müdafaa eder. Bil ki bunun sebebi şudur: Fiil, bir sebebe dayanır. Binâenaleyh fiile götüren sebep, dünyevî bir gaye, hareket ve gidip gelme çoğalıdır. Çünkü bu dünyanın menfaatleri ve sebepleri hızlı bir şekilde değişkenlik gösterir.⁹³ Münafıklar, ilkel ve tutarlı davranmayarak yerine göre imanı yerine göre inkâra yönelen bir tutum sergiler. İnsanlara karşı çıkar odaklı bir tutum sergiler.⁹⁴

Nifak paradigması Yüce Allah'ı yegâne hakikat olarak görmek yerine, aldatılması gereken bir varlığa inanma temeline dayanmaktadır. Bu bağlamda münafıklar çıkarına uygun gelen sentezci/senkretik bir yönelişi benimsemiş dünyevî yararına olacak herşeyi seçmeyi bir marifet(!) sanmıştır. İlk bakışta onların bu tavrı oldukça cazip görünse de nihai kertede aziz İslam'a aykırı bir durumdur. Sonuç olarak nifak ehli insanın zihni bulanmış, şüphenin verdiği karmaşanın esiri olmuş, bireysel yaşamını gayri ahlâki bir zemine oturtmuştur. Bu çerçevede

⁸⁸ Sadık Kılıç, *Kur'an'a Göre Nifak* (İstanbul: Furkan Yayınları, 1982), 47.

⁸⁹ en-Nisâ 4/142.

⁹⁰ el-A'raf 6/7/58

⁹¹ en-Nisâ 4/141; el-Ankebût 29/10-11.

⁹² Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 1: 580; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 6: 60-61; Kurtûbî, *el-Câmi*, 8: 99; Muhammed Cemâlüddin b. Muhammed Said b. Kasım ed-Dımaşkı, *Mebâsinü't-Tevîl*, thk. Muhammed Basıl Uyûnu's-Sûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418), 3: 379; Nâsirüddîn Ebû Saïd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı (Beyrut: Dârü İhyâ't-Türasi'l-Arabi, 1418), 1: 104-105; Cemalüddin Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevziyye, *Tezkiretü'l-Erib fî Teşîri'l-Garib* Thk. Tanık Fethî es-Seyyid (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 75.

⁹³ Razi, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 11: 249.

⁹⁴ Bedrüddîn el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 16: 69.

“Bunların arasında bocalayıp durmaktalar ne onlara bağlanıyorlar ne bunlara. Allah’ın şaşırttığı kimseye asla bir çıkar yol bulamazsın.” (en-Nisâ 4/143) ayeti münafıkların inanç, fikir ve davranış bakımından istikrarsız olduklarını açıklamaktadır. Râzî’nin analizine göre, insan psikolojisindeki istikrar, eylemi hangi amaca yönelik yaptığına bağlıdır. Eylemin amacı dünyevî değerler olunca, bu niyet insanda bir istikrarsızlık doğurmaktadır. Doyum hali gönüldeki istikrarı ifade eder. Münafıklar Allah’ı çok az zikrettikleri için psikolojilerinde istikrarsızlık, şaşkınlık oluşmuştur. İstikrarsız bir kimliğe sahip olan münafıklar kime neye bağlanacaklarını bilemezler.⁹⁵

Münafıklar, zihin karışıklığı, ruh bozukluğu veya irade zayıflığı yüzünden imanla küfür arasında gidip gelen, şüphe içinde bocalayan⁹⁶ imandan çok küfre yakın olan⁹⁷ çifte şahsiyetli insanlardır. Bazı ayetlerde “münafıklar” ve “kalplerinde hastalık bulunanlar” diye ikili ifade tarzının yer alması da bu farklılığı göstermektedir.⁹⁸ Ayette zikredilen hastalıklı kalp şüphe dolu gönülle eşdeğerdir.⁹⁹ Zira nifak ehli insanın karakteri, ahlâkı, tüm hisleri ve her türlü zevkleri gayri meşru alana kaymış olup, tutkularından kopmamaktadır. Münafıklar, müminlerle karşılaştıklarında inandıklarını belirtirler, ancak kendi taraftarlarıyla baş başa kaldıkları zaman müminlerle alay ettiklerini söylerler (el-Bakara 2/14). Kur’an’da, münafıkların tavırları, davranışları, niyetleri ile ilgili psikanalitik tahlil örnekleri vardır. Allah onların ruh tahlillerini yapar, psikolojilerini ayrıntılı olarak anlatır. Münafıkların septik şüphe¹⁰⁰ içerisinde olmaları bir ruh buhranını ve imansızlık zihniyetini aktif hale getirmiştir. Dolayısıyla inançsızlığa götüren şüp-

⁹⁵ Râzî, *Mefâtîbu’l-Gayb*, 11: 249; Amacı kalıcı hayır işleri yapmak ve manevî mutluluğu kazanmak olan insanın psikolojisi daha istikrarlı olacaktır. Bundan dolayı ayetlerde mü’minlerin halet-i ruhiyeleri, sağlam bir sözle sağlamaştırılmış (el-İbrahim 14/27) gönülleri Allah’ın zikriyle huzura ermiş (er-Ra’d 13/28) ve mutmain olan bir nefis (el-Fecr 89/27) şeklinde betimlenmektedir. (Râzî, *Mefâtîbu’l-Gayb*, 11: 249.)

⁹⁶ en-Nisâ 4/137, 143; et-Tevbe 9/44-45.

⁹⁷ el-Âl-i İmrân 3/167.

⁹⁸ el-Enfâl 8/49; el-Ahzâb 33/12; Ahmed Hadi Adanalı, *Kur’an’ı Anlamanın Fikri Arkaıplanı* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017), 407.

⁹⁹ Ebü’l-Abbas Takıyyüddin Şeyhülislam İbn Teymiyye Ahmed b. Abdilhalim b. Abdisselam el-Harrani ed-Dımaşkı el-Hanbeli, *Emrâdü’l-Kalbi ve Şifâühâ* (Kahire: Dârü’l-Kalem, 1399), 1: 4.

¹⁰⁰ Öncelikle münâfıkların şüpheli tavırlarını daha iyi anlamak için şüphe kavramının kavramsal çerçevesinin doğru çizilmesi önemlidir. Felsefede doğruya ve kesin bilgiye ulaşabilmek için yöntem olarak metodolojik ve septik şüphe olmak üzere iki türlü şüpheden bahsedilmektedir. (S. Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü* (Ankara: Akçay Yayınları, 1987), 233; Metodolojik şüphe, kesin bilgiyi buluncaya kadar, sağlam bir dayanak bulana dek bütün bilgilerin gözden geçirilerek eleştirilmesi. (Bedia Akarsu, *Felsefî Terimler Sözlüğü* (İstanbul,1998), 121; Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul, 2016), 390; İslâm Dünyası’nda Gazâlî, batı âleminde Descartes bu çerçevedeki şüpheliğin önde gelen temsilcileridir. Metodolojik şüphede, şüphe gaye değil, sadece hakikati bulmak ve yakînî (kesin) bilgiye ulaşmak için bir araçtır. Bir diğer şüphe çeşidi olan septik şüphe anlayışı ise, hiçbir bilginin yakînî olmayacağını, aksine daima şüpheli olduğunu, aklın kesin bir bilgi elde edemeyeceğini bu yüzden de asla mutlaka ulaşamayacağını ileri sürer. (S. Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü* 233, Necip Taylan, *Anabatlaryla İslam Felsefesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1991), 337.)

he, felsefe disiplini içerisinde yer alan septisizm ile de açıklanabilir. Çünkü septik şüphe dinî itikatlar başta olmak üzere insanın bütün inançlarına yönelik bir tavrıdır. Bu, herhangi bir hakikati gerçekten reddetme tavrıdır. Sonuçta insan ümitsizliğe, kayıtsızlığa düşer, umursamazlık tavrı geliştirir ve kinizme yönelir.¹⁰¹

Felsefî bir tutum, ruhî bir tavır ifade eden bu manadaki kuşkuculuk, bir ruh buhranını, bir imansızlık zihniyetini ve daimi şüpheden kendisini kurtaramayan kesintisizlik halini ifade eder.¹⁰²Bütün bunlara dayanarak şüphenin münafığın kalbinde kanayan bir yara olduğunu ve gönlünde dine karşı ne kadar ince his ve sevme yeteneği varsa hepsini dealıp götürdüğünü söylemek mümkündür.¹⁰³ Bu bağlamda Elmalılı, münafığın kalbi ruhanisinde bulunan şek ve şüphenin çerçevesine dair dikkat çekici şu ifadeleri kullanır: Bu hastalık bütün ah-lâksızlığın başlangıcı, idrak ve iradenin afeti olan korkunç ve büyük bir hastalıktır. Buna yakalanan kimse hakkı tanımadığı gibi Allah, kitap, peygamber ve müminlerden şüphe eder. Herkesi ve her şeyi şüpheli görür. İnsanların, Allah'ın, Peygamberin, hep kendisini aldattığını sanır. Onların kalplerinde ve ruhlarında işte bu hastalık vardır.¹⁰⁴ Ve her hastalık huy ve tabiat olmadıkça tedavisi mümkündür. Bunlar ise bu hastalığı tedavi etmek için gelmiş olan hak dine sarılmadıkları gibi ondan da kuşkulanırlar.¹⁰⁵ Şüphe üzerindeki felsefî değerlendirmeler ile Elmalılı'nın izahları yan yana getirildiğinde diyebiliriz ki, münafık tipolojisinde gözlemlenen şüphe, septik şüphe kategorisi içine girmektedir. Münafığın Allah'tan kendi nefesine uzanan çizgide her şeyden kuşku duyması, ancak bu tür bir şüphenin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

İnsan kendini kuşkuya kaptırduğunda, ondan kurtulması zor olabilir. Bütün nesnelere buğular, sisler içinde görmeye başlar. Kuşkuya kapılanların, kurtuluşu geçmişe sarılmakta aradıkları, sık rastlanan bir durumdur. Kuşkular onları gelecek karşısında güvensiz ve korkak yapar. Kuşkuculuk, gizli inkârın (münafıklığın) karakteristik özelliklerinden birisidir. Din, peygamberlik müessesesi, peygamberlerin getirdiği mesajların doğruluğu/gerçekliği konusunda kuşku beslerler. Şüphencilik, münafıklığın belirleyici niteliklerinden birisi olarak ayetlerde¹⁰⁶ tekrarlanır.

Münafıklar, iman etme konusunda kararlılık gösteremeyen iki farklı kutup arasında gidip gelen kimselerdir.¹⁰⁷ Bütün bu özellikler, onların dinden duydukları şüphenin, kalplerine iyice kök salan kuşkunun, tereddüdün çeşitli görünüm-

¹⁰¹ Kasapoğlu, "Şüphe İnkâr İlişkisi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004): 57-116.

¹⁰² S. Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, 232.

¹⁰³ Hamdi İşcan, *Kur'an'a Göre Münafıkların Özellikleri*, 5.

¹⁰⁴ Münafıkların kalplerinde ve ruhlarında bu hastalığın varlığına vurgu yapan ayetlere bkz.: el-Bakara 2/10; el-Maide 5/10, et-Tevbe 9/125; el-Enfal 10/12; el-Muhammed 47/20, 29.

¹⁰⁵ Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 1: 206-207.

¹⁰⁶ el-Hadid 57/14.

¹⁰⁷ Ebü'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, Tah.: Abdullah el-Halidi (Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1416), 1: 214.

leridir. Kuşkuyla baktıkları din ve Allah yolunda en ufak bir fedâkarlıkta bulunmaya yanaşmadıkları gibi¹⁰⁸ Müslümanlara zarar verecek her organizasyonun da içinde olmuşlardır. Sözgelimi, münafıkların mescid yaparken¹⁰⁹ içlerinde taşıdıkları kuşku ve nifak süreğen halde devam etmiş; o binayı yaparken gözettikleri amaç erişilmez bir hayal olarak kalmıştır. Böyle bir iş yapmaktan duydukları pişmanlığı hep yaşamışlardır. Bir taraftan duydukları kin felaketi bir taraftan taşıdıkları negatif düşünceler kendilerini devamlı bir huzursuzluk ve hüzün içerisinde bırakmıştır. Ayetin “yüreklere paramparça oluncaya kadar” (et-Tevbe 9/110) kısmı kalplerinin bu konuyla olan bağı tamamen kopuncaya kadar devam edeceğine işaret edilmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu bu bağı kopmasını “ölüm” olayı ile açıklamışlar ve ayete “Onlar ölmedikleri sürece bu konudaki kuşkuları sürer gider” şeklinde mana vermişlerdir.¹¹⁰

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere münafıklar, özellikle inançla ilgili doğru ve sağlam karar vermede yetersiz bir durum içerisinde kalmışlar, bazen iman tarafını, bazen de küfür yönünü tercih etmişlerdir. İnanç dünyalarını zayıf, temelsiz, kararsız ve istikrarsız düşünce kapladığından ötürü en ufak bir etkilenmede hemen yön değişimine giderler. Güvenilir bir esasa dayanmamış olmanın, herhangi bir düşünce ve inanç üzerinde karar kılamamış olmanın verdiği ürkek ve şaşkınca tavır, münafıkların karakterini yansıtan belirgin bir psikolojik haldir.

Söz buralara gelince şunları da söylemekte fayda vardır: İnanç noktasında, münafıkların yaşadıkları bu kararsızlık şüphe psikolojisine Hz. Peygamber (a.s.) şöyle bir açıklama getirir. “Münafık, iki koyun sürüsü arasında kararsız gidip gelen koyun gibidir. Bir o sürüye gider, bir bu sürüye gider. Hangisine tâbi olacağını bilemez.”¹¹¹ Nevevî, “Hadiste münafıkların şaşkın koyuna benzetilmesi, onların Müslümanlarla Müslüman, kâfirlerle kâfir görünmeleri sebebiyledir” diyerek şaşkınlıklarının sebebinin imanlarındaki tereddüt olduğunu belirtir.¹¹² Nifak ehli, sözleriyle, davranışlarıyla müminler topluluğunun üyesi olarak gözükmeye uğraşır, fakat kalbi kâfirler gibi düşünmekte ve onlarla birlikte olmak istemektedir. Görünürde birlikte olduğu toplumu ve onların inançlarını benimsememektedir. İnançlarını benimsediği toplulukla da açıktan kader birliği yapmamaktadır. İnsan fitratına da ters olan bu durum münafığı kararsız ve şaşkın bir hale sokmaktadır.¹¹³

¹⁰⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, “Şüphe İnkâr İlişkisi”, 57-116.

¹⁰⁹ Medine’de münafıkların Müslümanlara zarar vermek amacıyla Kubâ Mescidi’nin karşısına yaptırdıkları, daha sonra gelen vahiy üzerine Hz. Peygamber (sav) tarafından yıktırılan mescidin adıdır. (et-Tevbe 9/107-110; Hüseyin Algül, “Mescid-i Dırar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 272-273.

¹¹⁰ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 16: 150; Kurul, *Kur’an Yolu*, 3: 60-62.

¹¹¹ Müslim, “Sıfâtü’l-Münâfikîn”, 17.

¹¹² Muhammed Hüseyin Fadlullah, *Min Vahyi’l Kur’an*, 1:68-83

¹¹³ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur’an’da İman Psikolojisi*, (İstanbul: Yalnızkurt Yayınları, 1997), 240-241; Mustafa Çağrııcı, “Şüphe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV

Ayetlerde mümin ve münafıkların özellikleri iman etme/etmeme parametresine göre belirlenmiştir. Sözelimi bireyi cihad etmeye sevk eden/alıkoyan ana öge imanı veya imansızlığıdır. Şek ve şüphenin kalbe izafe edilmesinin sebebi, ilim ve imanın yerinin kalp olmasından dolayıdır. Kalbi şüphe kapladığından imanın yerini nifak alır. Bundan ötürü münafıklar şaşkın hale gelir. Hangi çizgi- de kalacaklarına karar veremezler.¹¹⁴ Münafıkların şüphe içinde yaşamaları, kendilerini iman ile inkâr arasında tercih yapamaz bir hale getirmiş, istikrarsızlık tablosu iç ve dış dünyalarını anlamsız bir yöne mobilize etmiştir. Bu bağlamda münafıkların gönülleri şüphe karanlığına esir olmuş, bu halleriyle Allah yolunda bir gayretin ve çabanın içerisinde olmaları sözkonusu değildir. Bu durum onları yaşadıkları topluma ihanet etmeye götürmüştür. Konu hakkında gelen ayetler Hz. Peygamber (a.s.)'in döneminden başlayarak nifakın bireysel ve sosyal hayatın kanayan bir yarası olduğuna ilişkin evrensel bir mesaj vermektedir.¹¹⁵

Hamdi Yazır, münafıkların içine düştükleri şüphecilik hastalığını haber veren Tevbe Suresi 44-45 ile 110. ayetlerin tefsirinde münafıklardaki şüphecilik illetinin yansımalarını ve kalıcılığını şöyle ifade eder: Onların kalplerini şüphe sarmış bunun sonucunda oluşan şüphecilik ruhlarına işlemiştir. Artık bunlar, saplandıkları şüphe bataklığında bocalayıp dururlar. Kalplerinde bir işkil (bir kuşku ve endişe düğümü) olmaktan öte gitmez. Fakat o kalpler onlarda bulunduğu müddetçe o şüphe ve fitne hastalığından kurtulma ihtimali yoktur.¹¹⁶

Nifak insanın içini kemiren psikolojik veya manevi bir hastalıktır. Psikolojik bir komplekstir. Çünkü insan bir şeye ya iman eder ya da iman etmez. Her iki durumda da durum normaldir, sağlıklıdır. Tercihinin gereğini yaşayıp gider. Eğer iman etmişse iman çizgisini sürdürür. Hayatını ona göre düzenler. Eğer mümin değilse bu sefer küfür onun hayatına birtakım programlar yerleştirir. Bu programların imanla yakından uzaktan hiçbir ilgisi yoktur. Bu, içe dönük duygularda böyle olduğu gibi pratik adımlarda da böyledir. Fakat insanın iman etmeyi reddedip mümin gibi amel işlemesi, hayatında normal bir tavır değildir. Çünkü burada, tabii olan eylemi imanından ve düşüncesinden kaynaklanmış olmalıdır, hâlbuki burada tam bir çelişki vardır.¹¹⁷ Dolayısıyla imanını şekillendiren unsurun sosyal veriler, gelenekler, alışkanlıklar ve başkaları tarafından beğenilme arzusu- olduğunu söylemek mümkündür.

Yüce Allah öncelikle Hz. Peygamber (a.s.)'e dolayısıyla da Müslümanlara hitap ederek, şaşkınlık psikolojisine sahip olan münafıklara yaklaşım doğruyu an-

Yayımları, 2010), 39: 265-268; Şüphe hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Hüseyin Atay, "Müslümanlarda Şüphecilik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (1986): 1-22.

¹¹⁴ Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tahir b. Âşûr et-Tûnusî, *et-Tabrîr ve't-Tenvir: Tabrîrü'l-Ma'ne's-Sedîdi ve Tenvirü'l-Aklî'l-Cedîdi min Tefsiri'l-Kitabi'l-Mecid* (Tunus: ed-Dârü't-Tûnusi, 1984), 5: 242.

¹¹⁵ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 8: 217-226.

¹¹⁶ Yazır, *Hak Dini*, 4: 2557, 2620.

¹¹⁷ Muhammed Hüseyin Fadlullah, *Min Vahyi'l Kur'an*, 1: 68-83.

latacak bir yolun bulunmasının imkânsızlığını söylemektedir. Bu insanlar istikrarsız olduğundan, onları doğru bir yola sokmak da mümkün değildir. Görüldüğü gibi büyük fesatçı olarak telakki edilen bu kişilikteki insanlar yeryüzünde hemen hemen her türlü kötülük ve gayri ahlâkî davranışların kaynağını oluşturmaktadır. Ve yine bu gibi kişiler adı ne olursa olsun her türlü beşerî sistemi bir maske olarak kullanabilirler.¹¹⁸ Bu bozuk düşünce beynini kemirir, içinde yıllardan beri bastırıldığı batıl inancının ne olduğunu anlamadan yaşamına devam eder. Bir başka ifadeyle şahsiyet ve değerlendirme planında put tutkusu, duygu alanında karmaşa ve kamaşma, zihin toprağında çürüyüş ve kireçleşme, davranış ve tutumda çılgınlık şoku¹¹⁹ belkide münafık insanın kendi gerçeğini bulmasına engel olmaktadır.

Sonuçta nifakla oluşan tutumlar ve birbiriyle uyuşmayan arızî imajlar, tedricen kişiliğınbaskı altında ezilmesine; akıl ve iradenin fonksiyonunun azalmasına neden olur ve bu insanlar hep kuşku ve gerilim içinde kalırlar. Kur'an, düşünme skalasını genişletmek yerine, daraltmayı hedefleyen münafık tipolojisine dikkat çekmiş, onların iç kararsızlıklarına, ruhî düzensizliklerine değinirken disiplinsiz ve etkisiz kalan düşüncelerinin mevcut enerjilerini tek taraflı yerde harcarken nasıl yanlış bir yol tuttıklarını ve bu nedenle dengenin nasıl bozulduğunu, dünya-taparlığın ve madde tutsaklığının ruhları zindan karanlığına nasıl mahkum ettiğini gayet açık bir ifadeyle ortaya koymuştur.¹²⁰

SONUÇ

Değerlendirmeye aldığımız Nisa Suresinin 142-143. ayetlerinde münafıkların temel özelliklerine vurgu yapılmış olduğu görülmektedir. Böylelikle Kur'an'a göre münafıkların sıralanan temel özellikleri sorunlu ve çatışmalı bir yapıdadır. Onun sahip olduğu değerler sistemi, hayatının akışını ve hayata bakışını değiştirmiştir. Kendi içinde çatışmalı olan bireyler, dış dünyayla da sağlıklı ilişkiler kuramazlar. Ruhen sağlıklı bireylerin sahip olduğu yahut olması gereken öz-güven, kendi kendisiyle dürüst bir şekilde ve korkusuzca yüzleşebilme özellikleri bu kimselerde gerçekleşmediği için, Kur'an'ın ifadesiyle var olan bu ruhsal hastalıkları gittikçe artmaktadır. Bu yönüyle de münafık kişilik tipleri, gayrî ahlâkî bir kimliğe bürünmüş, amacı dünyevî olan kimselerdir. Bir başka ifadeyle nifak hareketinin, insanın ontolojik ve epistemik soru ve problemlerine çözüm üreten bir niteliği olmadığını bunun tam aksine insanı manen yıpratın bir özelliğe büründüğünü söyleyebiliriz.

Ekonomik, kültürel ve sosyal hayattaki karmaşık ve hızlı değişmelerin yoğun olduğu toplumlarda münafıklar, müminler üzerinde gizli baskılar uygulayan

¹¹⁸ Bedri Katipoğlu, "Din Psikolojisi Açısından Kişilik ve Karakter Analizi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/23 (Güz 2012): 341-348.

¹¹⁹ Sezai Karakoç, *Diriliş Mustusu* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015), 116.

¹²⁰ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1: 83-88.

bir faaliyetin içerisinde olmuşlardır. İnanç dünyaları, belirsizliğin yol açtığı şüpheye, kaygılara ve dışa bağımlı kompleks bir yapıya davetiye çıkarmıştır. Ayetlerde münafıklar hakkındaki tasvirlerde onların dine karşı alaycı anlayışları ve ah-lâkî çöküntüleri tüm gerçekliğiyle ortaya konulmuştur. Kur'an, tarafsız bir şekilde olay örgüsünü ve nifak çıkırını açan ve buna çanak tutanları ve onların bozuk zihni yapılarını anlatarak kararı okuyucuya bırakmıştır. Zira münafık, pek çok dinî değer sınırlarını yoklayan/zorlayan bir tutum sergilemiş, zihinlerini ve gönüllerini vurulan ikiyezli zincirlerle çürütmüş, faydacılık (utilitarisme) olgusunun cazibesine kapılarak yapıntının öncüleri olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, M. Fuâd. *el-Mu'cemü'l-Müfbes li Elfâzı'l-Kur'ani'l-Kerîm*. Kahire: Dârü'l-Hadis, 2001.
- Adanalı, Ahmed Hadi. *Kur'an'ı Anlamanın Fikri Arkapları*. İstanbul: KURAMER Yayınları, 2017.
- Akarsu, Bedia. *Felsefi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1998.
- Alper, Hülya. "Nifak ya da İmanda Çatışma (Kur'an-ı Kerîm Bağlamında Nifak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme)". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2002/1): 20-57.
- Alusî, Şihabuddin Mahmud. *Rubü'l-Meanî*. Thk. Ali Abdulbari Atiyye. Beyrut: Dârü'l-Kütübil-İlmiyye, 1415.
- Apaydın, Halil. "İbadet Psikolojisi". *Tabula Rasa Felsefe Teoloji Dergisi* 3/9 (2003): 181-198.
- Atay, Hüseyin. "Müslümanlarda Şüphecilik". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (1986): 1-22.
- Aydın, Ferit. *İslamda İnanç Sistemi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1995.
- Aydın, Hayati. *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1999.
- Bay, Ahmet. *Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013.
- Bolay, S. Hayri. *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçay Yayınları, 1987.
- Cüceloğlu, Doğan. *Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2000.
- Çağrıçı, Mustafa. "Şüphe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 265-268. İstanbul: TDV Yayınları, 2010,
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahib-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1973.
- Demircan, Adnan. *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar*. İstanbul: Esra Yayıncılık, 2016.

- Derveze, M. İzzet. *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. Trc. Mehmet Yolcu, İstanbul: Yarın Yayınları, 2016.
- Derveze, M. İzzet. *et-Tefsîrû'l-Hadis*. Trc. Şaban Karataş - Ahmet Çelen - Mehmet Çelen. İstanbul: Düşün Yayınları, 2014.
- Duman, M. Zeki. *Beyânü'l-Hak*. Ankara: Fecr Yayınları, 2008.
- Ebu's-Suud, el-İmâdi Muhammed b. Muhammed b. Mustafa. *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, ts.
- ed-Dımeşki, Muhammed Cemâlüddin b. Muhammed Saîd b. Kasım. *Mebâsinü't-Tevîl*. Thk.: Muhammed Basıl Uyûnu's-Sûd. Beyrut: İsa El-bâbî e-El-Halebî, 1418.
- Efendi, Kınalızade Ali. *Ablâk-i Alâ'i*. Tercüman 1001 Temel Eser. Haz.: Hüseyin Algül, İstanbul: Tercüman, ts.
- el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sabibi'l-Buhârî*. Beyrut: Darü'l-Mârife, 1379.
- el-Askerî, Ebû Hilal. *el-Furûk fi'l-Lüga*. Trc. Veysel Akdoğan. İstanbul: İşaret Yayınları, 2009.
- el-Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sabibi'l-Buhârî*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türas,ts.
- el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Hüseyin. *Mealimü't-Tenzil*. Thk. Muhammed Abdullah en-Nemir v.dğr. Riyad: Darü't- Tayyibe, 1997,
- el-Beyzâvî, Nâsırüddin Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*. Thk.: Muhammed Abdurrahman Maraşlı, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1418
- el-Ceride, Cemelat Mahmud Nayif. *es-Simatü's-Şabsiyye li'l-Minafikim fi Davi'l-Kur'ani'l-Kerim ve's-Sünneti'n-Nebeviyye*. Gazze: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- el-Cevziyye, Cemâleddin Ebül-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsir*. Thk. Abdurrezzak el-Mehdî, Beyrut, 1422.
- el-Cevziyye, Cemalüddin Ebü'l-Ferec Abdürrahman b. Ali b. Muhammed. *Tezkiretü'l-Erib fî Tefsîri'l-Garib*. Tah. Tarık Fethî es-Seyyid. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-ilmîyye, 2004.
- el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşki el-Hanbelî İbn Kayyim. *Medâricü's-Sâlikin beyne Menâzili İyyake Na'büdü ve İyyake Nestein*. Thk. Muhammed el-Mutasım Billah el-Bagdâdî, Beyrut: Dârü'l-Fikir, 2003.
- el-Cevziyye, İbn Kayyim. *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*. Thk. Şuayb el-Arnâvût ve Abdulkadir el-Arnâvût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- el-Cevziyye, İbn Kayyim. *Sıfâtü'l-Münâfikim*. Mekke: Vezaratü'l-Evkafi's-Suudiyye, 1410.
- el-Cezâiri, Cabir b. Musa b. Abdulkadir b. Cabir Ebu Bekir. *Eyserü't-Tefâsir li Kelami'l-Alıyyi'l-Kebir*. Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 2003.

- el-Cezerî, Ebü's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. Thk. Abdülhamid el-Hündavî. Lübnan: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed. *Kitâbü't-Ta'rifât*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1983.
- Enes, Mahmut Mustafa. *en-Nifak ve'l-Minâfikun*. y.y.: Dârü'l-Hadis, 2016.
- el-Ferâhidî, el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-Ayn*. Thk. Abdülhamid el-Hündavî. y.y.: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- el-Feryabî, Ebu Bekir Muhammed Cafer. *Sıfatü'n-Nifak ve Zemmü'l-Münafikun*. Thk. Abdurrahkım b. Ali, Beyrut: Dârü b. Hazm, 1990.
- Fîrûzâbadî, Mecdüddin b. Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-Muhât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- el-Hanbelî, Zeynüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Şihabiddin İbn Receb. *Câmiü'l-Ulum ve'l-Hikem*. Thk.: Şuayb el-Arnâût ve İbrahim Bâcis. Beyrut: Dârü İhyaü't-Türasi'l-Arabî, 1999.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.
- el-Hemedânî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî. *Muĉcemü Meĉâyîsi'l-Luga*. Thk. Abdüsselâm M. Hârûn. Kahire: Dârü'l-Fikir, 1972.
- Hökekleli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- el-İsfehânî, Ebü'l-Kasım Muhammed er-Râĉıb. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*. Thk. Safvan Adnan Dâvûdî. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 2010.
- el-İsfehânî, er-Raĉıb. *Tefsirü'r-Râĉıb*. Thk. Adil b. Ali eş-Şeddi. Riyad: Külliyyetü'l-Adab, 2003.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Dînî ve Ahlakî Kavramlar*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib b. Abdurrahmân b. Galib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî. *el-Muharraru'l-Veĉĉ fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîĉ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- İbn Kesir, İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm*. Thk. Muhammed Hüseyin Şemşeddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 2010.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Şeyhülislam Ahmed b. Abdilhalim b. Abdisselam el-Harrani ed-Dımaşki el-Hanbeli. *Emrâdü'l-Kalbi ve Şifâühâ*. Kahire: y.y., 1399.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddin Abdisselâm. *el-İmânü'l-Evsat*. Thk. Ebu Yahya Mahmud. Riyad: Dârü't-Tıbbiyye, 1422.
- Kara, Necati. *Kur'an'da Beden Dili*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2004.

- Karagöz, İsmail. "Kur'an'ın Anlaşılmasında Kavramların Önemi". *Diyanet İlmî Dergisi* 31/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1995): 45.
- Karslı, İbrahim H. *Vabyin Aydınlığında Yürüme*. Ankara: TDV Yayınları, 2015.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Şüpheli İnkâr İlişkisi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004): 57-116.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "İbadette Şekilcilik -Münafıkların Namazları Hakkında Psikolojik Bir Tahlil-". *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (2007): 123-148.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da İman Psikolojisi*. İstanbul: Yalnızkurt Yayınları, 1997.
- Katipoğlu, Bedri. "Din Psikolojisi Açısından Kişilik ve Karakter Analizi". *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi* 5/23 (Güz 2012): 341-348.
- el-Kaysî, Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed. *El-Hidâye ilâ Bulûği'n-Nihâye fî İlmî Meâni'l-Kurân ve Tefsîrihî ve Ahkâmihî ve Cümelin min Fünûni Ulûmih*. Thk.: Şahid el-Buşîhi. y.y., 2008.
- el-Kazvinî, İbn Faris, Ebu'l-Hasan. *es-Sahibiy fî Fıkhi'l-Luga*. y.y.: Dârü'l-İslam, 1997.
- Kılavuz, A. Saim. *Anabatlaryla İslam Akaidi ve Kelama Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997.
- Kılıç, Sadık. *Kur'an'a Göre Nifak*. İstanbul: Furkan Yayınları, 1982.
- Kula, Tahsin. "El-Muhâsibî'ye Göre Riya'nın İnsanın Olumsuz Kişilik Yapılanmasına Etkisi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (Ekim 2017) 37-49.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kurân*. Thk.: Ahmed el-Burdunî İbrahim İtfiyiş. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964.
- el-Maturîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Kitâbü't-Tevhid*. Thk.: Bekir Topaloğlu, Muhammed Arutşı. Ankara, 2005.
- el-Mâverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Habib. *Tefsîri'l-Mâverdi (en-Nüket ve'l-Uyûn)*. Thk.: es-Seyyid b. Abdi'l-Maksud. Beyrut, ts.
- el-Mehdi, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed. *el-Bahrü'l-Medid fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Mecid*. Thk.: Ahmed Abdullah el-Kureşî. Kahire, 2002.
- el-Merâği, Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed. *Tefsîri'l-Merâği*. Mısır: 1946.
- el-Mevdûdî, Ebu'l Âlâ. *Tefhimü'l-Kur'an-Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- el-Meydânî, Abdurrahman Hasan Habennek. *Zahiretü'n-Nifak ve Habâisi'l-Münâfikîn fî't-Târib*. Dımaşk, 1993.
- en-Nevevi, Ebu Zekerriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Müri el-Havrani el-Hizami eş-Şafii. *el-Minhâc fî Şerhi Şahîbi Müslim b. Haccâc*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1392.
- Okumuş, Ejder. *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.

- er-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin. *Mefâtîhu'l-Gayb: et-Tefsîrû'l-Kebîr*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1420.
- Rıza, Muhammed Reşid b. Ali. *Tefsîrû'l-Kurâni'l-Azîm (Tefsîrû'l-Menâr)*. Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Ammetü, 1990.
- Riyad, Nadire Ahmed. *Sıfâtü'l-Münafıken fî Davi Sureti't-Tevbe*. Riyad: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1437.
- Sezikli, Ahmet. *Hız Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman. *el-Müzhbir fî Ulûmi'l-Luğa ve Envâihâ*. Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1987.
- Sülün, Murat. *Kurân'ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- eş-Şâzelî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî. *el-Babrül-Medid fî Tefsiri'l-Kurânil-Mecid*. Thk.: Ahmed Abdullah el-Kureşi Reslan. Kahire: 2002.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah. *Fethu'l-Kadir*. Beyrut: Darü İbn Kesir, 1414.
- Şimşek, M. Sait. *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: Beyan Yayınları, ts.
- eş-Şinkıtî, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkadir el-Cekenî el-Himyerî. *Edvâü'l-Beyan fî İdâbi'l-Kur'an bi'l-Kur'an*. Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1995.
- et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Câmiü'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'an*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle 1984.
- Taylan, Necip. *Anabatlaryla İslam Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1991.
- et-Tûnusî, Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tahir b. Âşûr. *et-Tabrir ve't-Tenvir: Tabrirü'l-Ma'ne's-Sedîdi ve Tenvîrü'l-Aklî'l-Cedîdi min Tefsiri'l-Kitabi'l-Mecid*, Tunus: ed-Dârü't-Tûnusi, 1984.
- el-Vahidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed. *Esbâbü'n-Nüzûl*. Beyrut: Daru'l-Kütübu'l-İlmiyye,ts.
- Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, ts.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Anadolu Yayınları, 1986.
- Yolcu, Mehmet. *Kur'anda İnkâr Psikolojisi*. Malatya: Çıra Yayınları, 2003.
- ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Tefsîrû'l-Keşşâf an Hakâiki't Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvi'l fî Vücûhi't-Te'vil*. Beyrut: Dârü'l-Marife, 1407.
- Zielke, Wolfgang. *Sözsüz Konuşma*. Trc. Esat Mermi. İstanbul: Say Yayınları, 1993.
- Zuhayli, Vehbe. *et-Tefsiri'l-Münir*. Trc. Hamdi Arslan ve diğer. İstanbul: Risale Yayınları, 2005.